

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN SEYRİNDE RAPOR VE MEKTUPLARIN ROLÜ

Necmi UYANIK* - Yüksel KAŞTAN**

Öz

Almanya 1881 yılında siyasi birliğini tamamlayarak hızlı bir silahlanma sürecine girmiştir. İtalya ise Almanya'dan daha önce siyasi sürecini tamamlamıştı. Sanayileşmesini yeni tamamlayan ve sömürge arayan bu iki devlet birbirlerine hızla yakınlaşmıştır. Avrupa'da Almanya, Avusturya- Macaristan ve İtalya'nın birbirlerine yakınlaşmaları sonucunda bu üç devlet kendi aralarında ittifak oluşturmuşlardır. Bu süreçte Fransa'nın önce Rusya'ya, sonra İngiltere'ye yaklaşması sonrasında bu üç devlet de aralarında bir itilaf oluşturmuştur. Uzun süreden beri Rusya, Avusturya- Macaristan, Fransa ve İngiltere arasında farklı zamanlarda Osmanlı Devletini parçalama projeleri sürdürülmüştür. Bu paylaşılma sürecinde 1908 Reval görüşmeleri önemli ölçüde etkili olmuştur.

I.Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa süre sonra Avrupa'ya yayılması, Rusya'nın Doğu Anadolu'dan saldırıya geçmesi, yenilmez denen armadanın Çanakkale'ye gelmesi ve burada tarihin en korkunç savaşlarından birinin gerçekleşmesi ve Türk ordusunun zaferi ile sonuçlanması I.Dünya Savaşı'nın doğal olarak seyrini de değiştirmiştir.

Bu çalışmada I.Dünya Savaşı'nın seyri içerisinde Kitchener, Hamilton ve Ellis Ashmead Bartlett'in Çanakkale raporları, Ortadoğu'da bir Arap devletinin kurulabilmesi için Hüseyin İbn Ali ile Sir Henry McMahon arasındaki mektuplaşmalar, Lawrens'in mektupları, Alman denizaltılarının Amerikan gemilerini torpillemeleri nedeniyle Wilson'un Almanya'yı protesto mektubu ve bunların I.Dünya Savaşı'na etkisi araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler

I.Dünya Savaşı, Mektup, Rapor, Not, Bildiri, Rol

THE ROLE OF THE REPORT AND LETTERS IN THE COURSE OF THE FIRST WORLD WAR

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Konya/Türkiye.
necmiuyanik@hotmail.com

** Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Öğretim Üyesi, Antalya/Türkiye. kastanyuksel@hotmail.com

Abstract

Germany, by completing the unification process, entered a rapid armament in 1881. Italy had previously completed this political process before Germany. Having just completed the industrialization process and looking for colonies, the two countries developed a quick intimacy with each other. As a result of the convergence of Germany, Austria-Hungary and Italy in Europe, these countries formed alliances among themselves. In this process, France approximated first to Russia then to England. The three states had an alliance with each other. For a long time, the projects of the disintegration of the Ottoman Empire by Russia, Austria-Hungary, France and England were carried out in different times. In this process, the sharing talks in Reval in 1908 was very effective. The First World War was spread to whole Europe soon after it begun. Russia attacked the eastern border of the Ottoman. In Europe, the so-called invincible armada came to Dardanelles. The Armada was defeated in the Dardanelles. Then, the ground war began in Gallipoli. However, the Allied army was defeated here. The Turkish army won a great victory. Dardanelles victory changed the fate of the First World War and the history of the world.

This study examined the reports of Kitchener, Hamilton and Ellis Ashmead Bartlett about the wars of the Dardanelles and Gallipoli during the First World War, the letters between Hussein Ibn Ali and Sir Henry McMahon on the establishment of an Arab state in the Middle East, Lawrens' letters and notes, and the proclamation of Wilson against Germany, and the impact of these reports, letters, notes on the First World War.

Keywords

World War, Letters, Reports, Memos, Reports, Role

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı öncesinde, savaş sırasında, savaş sonrasında siyasiler, gazeteciler, konsololar, elçiler, devlet görevlileri ve siviller arasında savaşla ilgili çeşitli yazışmalar, görüşmeler ve müzakereler gerçekleşmiştir. Bu durum kuşkusuz her savaş için aynı şekilde ve etkide gelişmemesine rağmen I. Dünya Savaşı'nda çok önemli rol oynamış, savaşın gidişatını ve kaderini etkilemiştir.

Avrupa'da başlayan sanayileşme bir taraftan hızla hammadde ihtiyacını artırırken diğer taraftan da pazar ihtiyacını artırmıştır. Sanayileşme sonrasında oluşan sermaye giderek devlet, din ve halk üzerindeki etkisini artırmıştır. Bu durum sanayileşen ülkeler ile sanayileşmeye çalışan ülkeleri hammadde ve pazar nedeniyle karşı karşıya getirmiştir. Doğal olarak pazardan pay almaya çalışanlarla pazarlarını kaybetmek istemeyen ülkeler kutuplaşmıştır.

Fransız İhtilali sonrasında başlayan uluslaşma ve milli devlet kurma giderek pazar ihtiyacı olan devletlerin işine gelmiştir. Her yeni kurulan milli devlet mutlaka bir endüstri devletinin pazarını oluşturmuştur. Böylece coğrafya ve hammadde bakımından geniş topraklara sahip imparatorluklar ve devletler bölünerek daha küçük ulus devletlerine dönüştürülmüştür.

Esasen bu durum sanayileşemeyen Osmanlı Devletinin de başına gelmiş ve zamanın büyük devletleri tarafından paylaşma projeleri üretilmiştir. Bu projelerin bir kısmı uygulamaya geçirilirken bir kısmı ise kendi aralarında çıkan çıkar çatışmaları tarafından uygulamaya geçirilememiştir. İşte bu projelerden biri de Reval Paylaşım Projesidir. Bu proje Balkan Savaşları nedeniyle biraz gecikse de I. Dünya Savaşı ile uygulamaya konulmuştur.

Coğrafi olarak genişliği, savaşa katılan ülke sayısı, savaşta hayatını kaybeden insan, savaş tahribatı, yıkılan devletler ve yeni kurulan devletler bakımından şimdiye kadar örneği olmadığı için 1914-1918 yılları arasında yaşanan savaşa I. Dünya Savaşı adı verilmiştir. Böyle bir savaş içerisinde de yazışmalar, mektuplaşmalar, görüşmeler, müzakereler ve raporlar oldukça çoktur. Bunların hangisinin daha etkili olduğu görecelidir. Bu çalışmada daha çok Osmanlı Devletinin coğrafyası içindeki cephele ile ilgili olan, I. Dünya Savaşı'nın kaderinde rol oynayan ve çekilen acılar ile ilgili rastgele tespit edilen birkaç örnek ele alınmıştır.

A.ÇANAKKALE CEPHESİ

İtilaf Devletleri Osmanlı Devletinin donanma gücünün çok zayıf olduğunu düşünerek Çanakkale ve İstanbul boğazlarından kolayca geçerek Osmanlı Devletine hâkim olmayı planlarlar. Böylece savaşın Avrupa kıtasında kalmasını, Süveyş Kanalı'nın güvenliğini sağlamayı, petrol bölgelerine İtti-

fak Devletlerini ulaştırmamayı, Rusya'dan buğday ikmalini ve Rusya'ya savaş malzemesi ulaştırmayı sağlamış olacaktadırlar. İşte bu amaçlarla İtilaf Devletleri İngiltere önderliğinde büyük bir projeye girişir. İngiltere Savaş Bakanı Winston Churchill 1914 yılı Eylül ayında Boğazlarla ilgili projesini Başbakan Herbert Asquith'e verir. Bu projeye Fransız donanma gemileri da dâhil edilerek büyük bir donanma kuvveti oluşturulur. Yenilmez denilen bu Armada bir süre sonra Çanakkale Boğazı önlerine gelerek boğazın iki yakasındaki tabyalara ilk saldırısını şubat 1915'te gerçekteştirir, fakat Türk tabyaları tarafından bu saldırı başarı ile geri püskürtülür.

İtilaf Devletleri'nin donanmasının boğazdaki ilk saldırısı sonrasında İngiltere Çanakkale'ye yapılacak olan deniz muharebesi öncesi General Sir William Birdwood'u gönderir. Birdwood boğazda incelemeler yapar ve Kitchener'e 5 Mart tarihinde gönderdiği raporda İngiliz ve Fransız donanmalarının boğazı geçememeciğini, mutlaka kuvvetli bir kara ordusunun da donanmayı karadan desteklemesi gerektiğini bildirir. Bu rapor Kitchener'in kuşkularını giderir. Kitchener 10 Mart tarihinde 29. Tümenin Ege'ye gönderileceğini, Fransa'nın da bir Tümen göndermesi için girişimlerde bulanacağını belirtir İngilizler Mısır'da toplanan yaklaşık 70 bin kişilik Anzak birliklerini de yapılacak olan kara harekâtı için uygun görmüşlerse de daha sonra yeniden yapılan değerlendirmede boğazlar için donanma kuvvetinin yeterli olacağı düşüncesine hâkim olmuştur. Bu nedenle İngiliz ve Fransız donanmaları bütün güçleriyle 18 Mart 1915 tarihinde Boğaz'dan geçmeyi denemişlerdir. Nusret mayın gemisinin denize döşediği torpiller ve tabyalardan yapılan şiddetli atışlar sayesinde İngiliz ve Fransız donanmaları hiç planlamadıkları şekilde büyük kayıplar vermiş ve böylece İtilaf Devletleri donanma kuvvetiyle boğazı geçemeyeceğini anlamış, deniz harekâtından vazgeçerek kara harekâtına karar vermiştir.

Kara harekâtı 25 Nisan 1915 tarihinde başlatılır. İtilaf Devletleri sahildeki top bataryalarını etkisiz hale getirerek Boğazdan geçmeyi planlarlar. Bu amaçla İngiliz ve Fransız kuvvetleri Gelibolu Yarımadası'nın uç noktasından beş ayrı yerden çıkartma yaparak mevzi oluştırmaya çalışırlar. Çanakkale Cephesi Osmanlı Devleti için bir var olma mücadelesidir. Bu nedenle çok şiddetli ve yoğun mücadeleler başlar. İngiliz ve Fransız çıkarma kuvvetleri Sedülbahir ve Arıburnu'ndaki çetin mücadeleler nedeniyle büyük kayıplar vermiş ve karada tutunmakta oldukça zorlanmışlardır. İtilaf Devletleri bu mücadele sebebiyle Arıburnu'nun daha kuzeyinden Suvla Koyu'ndan 6 Ağustos 1915 tarihinde Anzak askerlerinden oluşan bir kuvvetle üçüncü çıkarmasını yaparlar. Fakat bu saldırı da 9 Ağustos 1915'te Mustafa Kemal'in I. Anafartalar Muharebesi olarak bilinen zaferi sonrasında önce durdurulur, sonra Anzak askerleri sahile geri püskürtülür. Koçacimentepe,

Conkbayır'ı ve II. Anafartalar Muharebeleri Anzak birliklerine karşı yapılmış, düşmana büyük kayıplar verdirilerek geri püskürtülmüştür.

1. İngiltere Savaş Bakanı Lord Kitchener'in 9 Ağustos 1915 tarihli Gelibolu ile İlgili Resmi Raporu

I. Dünya Savaşı içerisinde Çanakkale'de yapılan kara savaşları gerek Türk tarihi ve gerekse dünya tarihi açısından oldukça önemlidir. Zira buradaki kazanılan başarılar I. Dünya Savaşı'nın uzaması, Rusya'da Bolşevik İhtilali ile Rusya'nın savaş dışında kalması, Çanakkale cephesinde kurulan dostluklar gibi çok önemli sonuçlara neden olmuştur.

İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener 9 Ağustos 1915 tarihli Resmi Raporunda Gelibolu'da yapılan mücadeleleri ayrıntılıca anlatmaktadır. Raporunda Gelibolu Yarımadası'nda Haziran ayındaki operasyonlar sırasında birkaç Türk siperinin ele geçirilmesine rağmen, cephede kayda değer bir gelişme kaydedemedikleri ve kendi pozisyonlarına göre Türk birliklerinin yeniden kendi hatlarını kontrol altına aldıkları belirtilir. Ayrıca 6 Ağustos 1915 tarihinde Türk birlikleri tarafından herhangi bir ciddi direniş olmadan, birliklerinin Suvla Koyu'na başarı ile girdiği, aynı zamanda Anzak birliklerinin olduğu taraftan da Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordu birlikleri tarafından bir saldırı başlatıldığı yer alır. Türk kuvvetlerine karşı yapılan bu güçlü saldırı sonucunda Kirte yönünde yer alan Cape Helles'in teslim alınır. Bu son taarruzda Fransız askerlerinin önemli bir rol oynadığı, Fransız askerlerinin başarılı hücumunda her zamanki yiğitlik ve ince mücadele niteliklerinin etkili olduğu belirtilir. Bir dizi sıcak çatışmalardan sonra tekrar Sarı Bayırı ve Conkbayırı gibi bu alandaki stratejik olarak hâkim pozisyonlara Anzak saldırısı yapılır. Bu saldırı denizden gelecek olan ilave ikmallerin gelebilmesi, Suvla'dan askerlerin çıkartma yapabilmesi ve saldırıyı destekleyebilecek asker sağlayabilmek amacıyla tasarlanır. Ancak ne yazık ki Suvla Koyu'na taarruz yeterince hızlı gelişemez ve ileri taarruz hücum hareketi yaklaşık iki buçuk kilometre sonra durma noktasına gelir. Sonuç olarak Anzak askerleri ancak tepelerin üzerinde kendi konumlarını koruyabilirler. Daha sonra Anzak askerleri tekrar tekrar yeniden saldırıya geçseler de başarılı olamazlar. Bu nedenle kendilerine buldukları yerden daha alt seviyeye çekilme emri verilir. Bu bölgedeki İtilaf Devletleri kuvvetlerinin pozisyonları Türk birliklerine karşı geçerli ve etkin değildir. Suvla Körfezi'nde yer alan bütün kuvvetler işgal hattı ile birleştirildiklerinde en fazla on iki millik bir cephe oluşturulur.

21 Ağustos 1915 tarihinde Türk siperlerine ikinci bir saldırı yapılsa da Türk askerlerinin siperlerdeki çetin mücadeleleri nedeniyle cepheye ulaşamaz. Bir süre sonra Türk askerleri tarafından siperler ele geçirilince, cepheyi tekrar savunabilmek amacıyla uygun müdahale alanı bulunamayınca,

askerler daha güvenli olan ilk konumuna geri çekilir. Avustralya ve Yeni Zelanda askerlerinin yiğitlik ve becerikliliklerinin yer aldığı bu operasyonlar sık sık General Hamilton'un raporlarında methiye konusu oluşturur. Hamilton, İngiliz askerleriyle Anzak askerleri Çanakkale'de bir araya geldiklerini, Anzak askerlerinin orada karşılaştıkları zorlukları, vatanlarından başka bir yerde savaşmalarının getirdiği öfke nedeniyle içinde buldukları durumu ve cephelerdeki konumlarını tam olarak anlayabilmenin ve onları takdir etmemenin kolay olmadığını ifade eder. Rapora göre Alman subayları ve daha doğrusu Alman odaklı Türklerin cephelerde onlara verdirdiği son derece ağır kayıpların ve bundan kaynaklanan hücum başarısızlığının morallerinin bozulmasında önemli bir neden oluşturduğu belirtilir. Ayrıca Türklerin izlediği savaş yöntemlerini, Alman müttefiklerinin kendilerinden çok daha üstün olan silah, mühimmat ve savaş metotlarını sadece insani açıdan değerlendirecek bir bakışı kabul etmenin adil olmayacağı ifade edilir. Savaş boyunca Anzak filosunun yoğun işbirliğinin çok başarılı ve değerli olduğu, Kızılhaç servisleri arasındaki hizmetlerin son derece uyumlu olmasının tatmin edici, en üst seviyede gerçekleştiği anlatılır.¹

2. General Sir Ian Hamilton'un 9 Ağustos 1915 Tarihli Gelibolu'dan Cephe Raporu

Çanakkale cephesinde İtilaf Devletleri'nin Kara Ordularının başına İngiliz General Sir Ian Hamilton getirilir. İtilaf Devletleri donanması şayet başarısız olursa, Hamilton Gelibolu'dan karadan saldırıya geçerek İstanbul'u etkisiz hale getirecektir. İşte Ian Hamilton'un cepheden İngiltere'ye gönderdiği rapora göre, gerçek çarpışmada ilk adım Sarı Bayır sırtının tepesine bir gece hücumudur. Anzak askerlerinin bulunduğu, gerçekten kendilerinin şanslı olarak sayılabilecekleri, bu yüksek tepe hattı denize paralel uzanmaktadır. Deniz seviyesinden ana sırta kadar olan mesafe coğrafi şartlar bakımından oldukça zorludur. Bu dik yamaçta bir sıra mahfuz bulunmakta ve bu mahfuzlar derin uçurumlarla birbirlerinden ayrılmakta, mahfuzlar arasında sık ve geçilemeyecek zorlukta orman yer almaktadır. Sırt bu nedenle hem tıkalı hem de geçilmesi oldukça zor uçurumlarla kaplıdır. İşte Hamilton birliklerinin konumunu raporda bu şekilde anlatır. Yüksekteki ana tepenin sırtı boyunca birlikler iki sıra olarak yerleştirilir, fakat sırt zeminin doğası ve Türk askerlerinin orada olmasının görünmesi, gayretlerini basamaklandırmaya mecbur eder. Bu nedenle Hamilton ve askerleri gerçekten bir çifte destek operasyonu ile görevlendirilir. Ancak bu şekilde başarıyı sağlayabilecekleri ümidindedirler.

¹ Lord Kitchener's Official Report as Minister of War, 9 August 1915, Reports on Gallipoli, From World War I Document Archive, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/mirror02_01.shtml. (24.08.2015).

Yüksek tepenin sırtında bulunan rüzgâr boğazına giden iki hücum koridorunu ancak iki örtülü hücum ile geçmek zorundaydılar. Bu büyük saldırının bütün sorumluluğu Yeni Zelanda ve Avusturya Tümeni Genel Sorumlusu Büyük General Sir A.J.Godley'e verilir.

HMS Colne'nin idaresindeki Anzak askerlerinin yaptığı diğer savaş manevralarından birisi de basit bir askeri müdahaleyle kolayca ele geçirilemeyecek olan eski 3 numaralı karargahı Türklerin nasıl kaybedeceklerine yönelik uzun süren dikkatli bir eğitimidir.

H.M.S. Colne tarafından her gece tam olarak saat 9'da Türk tabyaları üzerine aydınlatma fişekleri atarak tam on dakika boyunca ateş açılır. Sonra on dakikalık bir aradan sonra 9.20'de başlayan ve 9.30'de tam biten ikinci bir aydınlatma ve bombardıman gelir. Bu tür uygulamalar bir süre devam eder. Türk askerlerinin aydınlatma fişeklerinin böyle belirli aralıklarla atılması ile Türk birlikleri bir süre sonra bu aralıklara alışacaklar ve buna göre hareket edeceklerdir. Fişeklerin atıldığı 6. gece birdenbire gürültülü bombardıman da Türk askerlerinin ayak sesi ortalığı kapsar. Cephedeki ışıltak yönünden birden bire etrafı kaplayan karanlık bir gölge gelir ve onların bulunduğu yere doğru süzülür gibi olur. Işıktaki Türk askerleri görünmeden siperleri boşaltırlar. Işık 9.30'da kapanır ve anında askerler bodur ormandan aşağıya doğru tabyaları boşaltırlar. Saat 11'de karşılarındaki bütün tabyalara ulaşırlar. Türk askerleri çoktan karanlık arada siperlerden uzaklaşmıştır.

Eski 3 numaralı karargahı kaybeden Türk birlikleri sağ taraftan cepheyi terke ederler. Birlikler Arıburnu Tepesi ve Çaylak Dere tarafına saldırılarını yaparlar. Saat 10:00'da kuzey noktası tarafından makineli tüfekleri ele geçirirler ve sabah 01:00'de Arıburnu Tepesi, sırt ve uçurumun her yerine sahip olurlar.

Çaylak Dere boyunca yapılan saldırı öylesine temiz yürütülmüş değildir. Aslında yapılan karşıda sadece herhangi bir düşmanın dilediği gibi kötü bir başlangıçtır. Cephe vadiye sadece uygulanabilir giriş komutu verebilmek için gece boyunca hevesle ileri hareketi yapılır. Fundalıklarda bir küçük birlik kendilerini tamamen nehir yatağına kapatır. Burada eşit görülmedik yükseklik, derinlik ve yamaçlık vardır. Cephe bölgesi dikenli tel örgüleriyle sağlamlık bir şekilde korunma altına alındığı görülür. Bu nedenle tepe noktasına ulaşabilmek amacıyla Çaylak Dere boyunca dolanmak gerekir ve burada tepe sırtı boyunca bir kuvvetle tutulan düşman siperlerle çevrilidir. İşte askerlerden oluşan bu muhteşem duvar, Otago atlı tüfekler karşısında Türklerin inanılmaz cesareti ile karşılaşılır ve girilen mücadelede Türk askerlerinin çoğu ölür, ama bu sırada bir şeyler kötü gitmeye başlar ve artık başarı umutsuz görünmeye başlar. Tam bu sırada bir geçit görünür olur. Terbiyeli değerleri olan Maoriler tarafından desteklenen Yeni Zelanda-

lı mühendis, Kaptan Şira'dan ve parti tarafından en göze çarpan ve serin cesaretle, inatçı, engelleri zorla aşan Pah Kapısı savaşçısı gibi bir savaşçı soyundan geldiğini gösterir. Böylece Çaylak Dere ağzında yer alan tamamen kapatılmamış alanlardan doğru gerçekleştirdiği saldırı ile birliklere erişmek için zaman kazanılmış olur.

H.M.S Colne tarafından Masa Dağı saldırı örtüsü altında ağır bir bombardıman yapılır. Bu saldırı yüksek ölçekli, platonun yarısına yapılır. Colne'nin bu olağanüstü performansı sayesinde, doğru bir stratejik kuvvet ile yapılan bu hücum görevi sona erer. Karşı taraftan sadece süngü ve bomba ile saldırılar yapılır, hatta siperler tarafında cephe boştur ve çok zayıf bir tüfek atışı vardır. Bu hücum sonunda 150 esir, birçok tüfek ve çok sayıda ekipman, mühimmat ve malzemeler ele geçirilir. Hiçbir kelime Tuğgeneral Russell'i ve onun askerle ulaştığı bu başarıyı tarif edemez. Bunu anlamak için görmek gerekir.

Büyük, etkileyici saldırı tüm hızıyla o zaman olur, ama Anzak asker ve subaylarının keçi yolları üzerine tecrübeleri olmaları buradaki uçurumları tırmanışlarında kendilerine kolaylık sağlar. Gecenin karanlığı, bodur çalılardan yoğunluğu, el ve dizlerin parçalanması, fiziksel yorgunluk, tekrarlanan rastgele mermi yağmurundan kıl payı kaçarken askerlerin ruhu tükenme noktasına gelir. Askerlerin ilerleyişi bir süre sonra enerjilerinin tükenmesine neden olur ve bu durum askerlere bıkkınlık verir. Son olarak, Aghyl Dere boyunca askerler belli bir mesafe kadar ilerledikten sonra birlik iki bölüme ayrılır. Her şeyi göz önünde bulundurularak, sol taraftaki saldırıdan sonra birlik muhteşem bir ilerleme yapılırsa da, şafak aydınlandığında tepe hattı henüz daha ellerinde değildir, ama her şeye rağmen durum göz önünde bulundurulacak olursa, sol kanat birlikleri saldırılarında muhteşem bir ilerleme yapmıştır.

9 Ağustos tarihinde saat 04.30 sularında Conkbayırı ve Qkret tepesi ağır bombardıman altındadır. Donanma denizden bölgeyi topa tutar. Cephe bir sol kanat, bir sağ kanattan gelen atışlarla mümkün olduğunca ateş altında tutulur, zira düşmanın nereden geleceği belli değildir. Bütün cephelerden ateş ve duman çıkar. Gökyüzüne garip desenler yukarıya doğru yavaş yavaş sürüklenir. Bu saldırılar saat 5.15'e doğru yükselir ve saat 05.16'da artık her yer bombardıman altındadır.

General Baldwin birliğini Conkbayırı içinde toplar. General Johnston merkeze doğru, yukarı tarafa hareket eder. Planları derhal Yeni Zelanda Piyade Tugayı tarafından düzenlenen siperlerin arkasında bu birliği toplamaktır. Bunun amacı oradan o yüksek yerde mümkün olduğunca onları tutarak, ardışık hatlar oluşturarak taburun ileri hücumunu başlatmak için tasarlanmıştır. Burada en büyük sorun dar bir satıhta bulunan hattın nasıl

açık tutulacağıdır. Kılavuzları da sağlanan bu birlik bir sigorta harekâtı için burada yerleştirilmiştir. Ancak tüm önlemlere rağmen karanlık, kaba çalılıklarla kaplı bir zemin, coğrafyanın çok sert dikliği gibi coğrafi faktörlerden dolayı tam olarak beklenen ölçüde planlarını gerçekleştiremezler ve birliklerini zamanında hedefledikleri yere ulaştıramazlar. Talihsiz bir kaza nedeniyle geceleri yürütülecek operasyonların nereye kadar olması gerektiği, gece alınması gerekli olan mesafeler ayrıntılı bir şekilde dikkatlice önceden planlanması gerekirdi.

Ve nihayet iyi bir lider olan Binbaşı CGL Allanson'un komutası altında 29. Hint Piyade Tugayı Altıncı Gurkhas, Sarı Bayırı eğimini, adeta preslenmiş gibi olan Conkbayırı ve Q Tepesi arasındaki dağ geçidinin yüksekliklerini ele geçirmeyi başarır. Böylece yaygın olarak aralarda Yunan koyu sularından motorlu taşıtlarla Anadolu kıyılarından erzak ikmali yapılabilir.

Bu tabur Altıncı Güney Lancashire Alayı gibi bazı, siperlere ulaşabilir. Ama düşman hızlı bir şekilde geri çekilmiş, hatta gitmiş gibiyken birden bire kendilerine ateş açılır. Türk birliği birçok taraftan aşağıya kendilerine doğru saldırmaya başlar. Bir ara savaşın kazanımı Türklere döner gibi olur. Bu yüce anda Baldwin'in birliği halen Conkbayırı tepesindedir ve Türklerin siperlerine kadar uzun bir yol olduğu görülür. Türk askerlerini şimdi bile Conkbayırı Tepesi ve Q tepesinin tüm sırtı boyunca dışarı doğru süpürme imkânı oluşur. Fakat Baldwin'in bu destek hareketi aniden ağır bir şekilde Türklerin karşı saldırısına uğrar ve bu mümkün olmaz.

Bu yüzden beklenmedik düşman hücumu altında kalınır. Türklerin hücumları karşısında bir ara birlik içinde korkunç bir karışıklık oluşur. Türk komutanın şansını görür. Türk komutanın askerlerini hemen toplar ve bir karşı hücumla geçer. Onlar artık alacakları toprakları görürler ve ileri hücumlar zafere ulaşırlar. Güney Lancashire ve Gurkhalar, sırtın üzerinde zorla geri püskürtülür ve tepe Türklere geçer, alt yamaçtan Ancak birliği ilk başladığı yere doğru geri püskürtülmeye başlanır.

10 Ağustos 1915 tarihinde şafakta, Türk birlikleri Conkbayırı Q Tepesini ve önemli noktaları zaten zayıflamış olan iki tabura karşı elde ederler. Ancak askerlerinde yenilme nedeniyle mücadele ruhu büyük oradan azalır. Nu nedenle saat 5.30'da başlayan karşı hücumda askerler bocalar ve zor duruma düşerler. Askerler Türk birliklerine açık havada yakalanırlar. Bir ara birlik neredeyse düşmanı tam anlamıyla tahrip edecekken Kuzey Lancashire askerleri kendi sığ siperlerinde, ağır ve hantal kütleleri atarlar, sırt tarafından gelen düşman püskürtülür, ancak sağ kanat tamamen çöker.

Böylece Baldwin'in birliği Türk askeleri tarafından çember içine alınarak imha edilir.²

Gerek Lord Kitchener'in ve gerekse Ian Hamilton'un 9 Ağustos 1915 tarihli raporlarından anlaşıldığı gibi cephedeki kanlı çatışmalar ardından 1915 yılının Temmuz ayı sonlarında cepheler kilitlenmiş, çatışmalar mevzi harbine dönüşmüştür. Gelibolu Yarımadası'nda bir sonuç elde edebilmek için İngiliz General Sir Ian Hamilton, daha kuzeyde üçüncü bir cephe açmak gereği duymuştur. Burada amaç, sert direnme gösteren her iki cephedeki Türk kuvvetlerinin geri hattına çıkarak kuşatmaktır. Hamilton, üçüncü cepheyi küçük ve büyük Kemikli burunları arasındaki Suvla kumsalına, takviye olarak gelen İngiliz 9. Kolordusu 'nu çıkartarak açmıştır. 6 Ağustos 1915 tarihinde Suvla Koyu'na yapılan çıkartmayla Çanakkale Savaşı bu bölgeye kaymış, Arıburnu'ndaki Anzak Kolordusu ile Suvla çıkartma kuvvetleri, dolayısıyla bu iki cephe birleşmiştir. Gelibolu Yarımadası'nın Müttefik kuvvetlerce tahliyesine kadar asıl çatışmalar bu bölgede olmuş, Seddülbahir Cephesi, kayda değer bir çatışmaya sahne olmamıştır. 5-6 Ağustos 1915 gecesi başlayan çıkartma gün boyu sürmüştür. Suvla Ovası'na hâkim ilk kademe sırtlardaki üç Türk taburu, çıkartma birliklerinin ileri harekâtını durdurmayı başarmıştır.

İngiliz 9. Kolordusu'nun genel bir taarruz için düzen alması, 8 Ağustos tarihini bulmuştur. 9 Ağustos 1915 günü şafakta iki İngiliz tümeni taarruz için ilerlemeye başladığı sırada Kurmay Albay Mustafa Kemal Bey'in de taarruzu başlamıştır. Türk taarruzu önlerindeki İngiliz kollarını atarak ilerlemiş, öğleden hemen sonra İngiliz 9. Kolordusu komutanı General Stopford, ihtiyatta tuttuğu tümeni ateş hattına sürerek sahilde tutunmayı ancak başarabilmiştir. Birinci Anafartalar Savaşı'nın hemen ertesi günü, 10 Ağustos 1915 sabahı Mustafa Kemal, Kocaçimen Tepesi Conkbayırı hattında yeni bir taarruz yapmıştır. Albay Ali Rıza Bey komutasındaki 8. Tümen ve 9. Tümen komutanı Yarbey Cemil Bey komutasındaki 9. Tümen'in taarruzlarıyla müttefik cephesi ortalama 500 ile 1 000 metre geri püskürtülmüştür. Bu bölgedeki Türk taarruzunun başladığı saatlerde daha kuzeyde, İngiliz 53. Tümen'i Yusufçuk Tepe ve daha kuzeydeki Küçük Anafartalar Tepesi yönünde taarruza geçmiştir. Yoğun topçu ateşleri ardından dört kez yenilenen taarruzlar gün boyu sürmüş olup iki Türk taburunun savunması, mevzileri korumayı başarmıştır.

² Ian Hamilton's Official Report as Minister of War, 9 August 1915, Reports on Gallipoli, From World War I Document Archive, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/mirror02_01.shtml. (24.08.2015).

Son muharebeler sonunda Arıburnu Cephesi'nde Anzak kuvvetleri eski hatlarına çekilmiş, Anafartalar Cephesi'nde ise Suvla Ovası'nın sahil bandında kalmışlardır. Anzak askerleri özellikle bu bölgede hâkim sırtlardaki Türk mevzilerinin ateşi altında kalmışlardır. Müttefik kuvvetler üst komutanı General Sır Ian Hamilton, bu sırtların en azından kuzey kesimini oluşturan Tekketepe yükseltilerinin bir an önce ele geçirilmesinin gerekliliğini bilmektedir. Bu amaçla sahile yeni çıkartılmış olan 54. Tümen ile bu sırtlara taarruz kararı vermiştir. Bu tümenin bir taburunca 12 Ağustos 1915 tarihinde girişilen, Tekketepe Muharebesi olarak bilinen taarruz, Türk savunması önünde ağır kayba uğrayarak geri çekilmiştir.

Bu taarruzun başarısızlığı üzerine General Hamilton, taarruzu daha kuzeye kaydırarak 12. Tümen'i sağ yandan çevirmeyi amaçlayan bir taarruz planlamıştır. Bu taarruz Kireçtepe ve sırtlarının işgal edilmesini amaçlamıştır. Böylece 12. Tümen kanat kırarak Tekketepe'den çekilmek zorunda kalacak, savaşı kazanamayan bu yükselti, İngiliz kuvvetlerinin eline düşecektir. Kireçtepe sırtları, Suvla Koyu'na çıkartma yapıldığı 6 Ağustos 1915 tarihinden itibaren Yüzbaşı Kadri Bey komutasındaki Gelibolu Jandarma Taburu tarafından tutulmuştur. Üç tugaydan oluşan İngiliz birlikleri 15 Ağustos 1915 günü taarruza geçmiştir. Ağır kayıplara bir de Yüzbaşı Kadri Bey'in ağır şekilde yaralanması eklenince tabur geri çekilmiş, Kanlıtepe Havantepe hattında yeniden mevzi almıştır. Akşam saatleri bölgeye ulaşan bir taburluk takviye ile Türk kuvvetleri karşı taarruza geçmiştir. Çatışmalar gece boyu sürmüştür. 16 Ağustos 1915 tarihinde sabahleyin bölgeye gelen Mustafa Kemal taarruzun yönetimini almıştır. Kısa süre sonra İngiliz birlikleri eski hatlarına geri çekilmişlerdir. Aynı gün, başarısız bulunan İngiliz 9. Kolordusu komutanı General Stopford ve iki tabur komutanı General Hamilton tarafından görevden alınmıştır.

General Hamilton İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener'e gönderdiği telgrafta, olayı şöyle anlatır: *"Savaş sırasında, 163. Tümenin her bakımdan üstün olduğu bir anda, çok garip bir şey meydana geldi... Türklerin zayıflamakta olan kuvvetlerine karşı, Albay Sir H. Beauchamp, cesur ve kendinden emin bir subay olarak büyük bir gayretle, hızla ilerledi ve savaşın en güzel kısmı böyle başladı. Mücadele, daha da kızıştı. Bu askerlerin çoğu, yaralı ve susuzluktan perişan bir haldeydiler. Bunlar, kampa ancak gece vakti geri dönebildiler. Fakat Albay 16 subayı ve 250 askeriyle önüne düşmanı katmış, hızla ilerlemesine devam ediyordu... Daha sonra bunlardan hiçbir haber alamadık. Ormanlık bölgeye hücum ettikten sonra gözden kayboldular ve sesleri de duyulmadı. İçlerinden hiçbiri geri dönmedi. 12 Ağustos 1915'de Anafartalar'da Karakol Dağı eteğinde, bütün tugayımız avcıya*

yayılmış olduğu hâlde, albayımız gelerek saat tam dörtte ilerlememizi emretti. Fakat hedefimizin ne olduğunu söylemedi. Komutam altında bulunan takım ile ilerledim. Türk ateşi o kadar yoğundu ki beraberimde bulunanlar tamamen mahvolup öldürüldüler. Çavuş ile ben kaldım. İlerlememizi söyledim. 100 yarda kadar daha ilerledik. Çavuş vuruldu ve düştü. Ben yine aldırılmayarak yalnız başıma yürüdüm. 30 yarda yürüdükten sonra ben de vuruldum. Çok kan kaybettiğimden kendimi güçlkle topladım. Ayakta yürümeye uğraştım. Bilmem ne kadar bir mesafe yürümüşüm. Düşüp kaldım. Kendime geldiğim zaman semada yıldızlar parlıyor. Yine kendimden geçmişim. Tekrar kendime geldiğim zaman zapt etmeye uğraştığım Türk siperinin içinde ve etrafımda şefkatli ve merhametli görünüşlü Türk evlatlarını gördüm. Bana su ve yiyecek verdiler ve omuzlarında taşıyarak sargı yerine götürdüler. Bu âlicenap muameleye ve bundan buraya gelinceye kadar gördüğüm insanî muameleye hakikaten teşekkür borçluyum. Bunu burada söylediğim gibi vatanıma dönmek nasip olursa orada da çekinmeden söyleyeceğimi namusumla temin ederim."³

İlk defa olarak Kitchener 11 Ekim'de Hamilton'a bir tahliye durumunda kaybın ne olabileceğini sorar. Tahliye taraftarı olmayan Hamilton verdiği cevapta; "Verilmesi muhtemel zayıf çeşitli etkenlere bağlıdır: Düşmanın hareketi, hava, örtme kuvvetinin metaneti. Mesele filoyu da ilgilendirir. Bir kere bu meseleye dair kendisiyle görüşmüş olduğum Gouraud'ya göre altı tümendenden ikisi feda edilebilecektir. Benim görüşüme göre, mevcudumuzun, topçunun, erzakın, dekovil malzemesinin ve hayvanların yarısını feda etmeden yarımadayı terk edemeyiz" der.⁴

Hemen ardından Seddülbahir Cephesi'ndeki İngiliz 29. Tümeni Anafartalar Cephesi'ne aktarılır. Mısır'da bulunan 5.000 kişilik bir tümen de aynı cepheye getirilir. Bu şekilde içerden ve dışardan takviye edilen Anafartalar Cephesi'ndeki kuvvetlerle genel bir taarruz planlanır. Müttefik taarruzu, Anafartalar Grup Komutanı Kurmay Albay Mustafa Kemal'in sorumluluk bölgesinde, 12. ve 7. Tümenlerin mevzilerine yönelir. Bu kuvvetler 21 Ağustos 1915 sabahı İsmailoğlu ve Yusufçuk Tepelerine genel bir taarruza geçtiler. Aynı anda Anzak Kolordusu'na bağlı bir tugay da Bomba Tepe'ye taarruz etmiştir. İsmailoğlu ve Yusufçuk Tepeleri'ne yönelik taarruz aynı gün, kesin bir başarısızlıkla son bulmuştur. Bomba Tepe'deki çatışmalar ise 29 Ağustos tarihine kadar sürmüş tepe, Türk savunmasının elinde kalmıştır. Bomba Tepe taarruzu, Çanakkale Savaşı'nın, tahliyeye kadar ufak çaplı çatışmalar yaşanmış olsa da, son muharebesidir.

³ Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri Cilt II, s. 65-66, Belge No: BOA, HR. MA, 1144/55 Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Yay., Başbakanlık Basımevi, Ankara 2005.

⁴ George Arthur, Kitchener ve Harp, Çev. Albay Sabit, 60 Numaralı Askeri Mecmuva eki, İstanbul 1926, s. 168.

3. Ellis Ashmead Bartlett'in Raporu

Ellis Ashmead Bartlett 1915 Nisan'da İngiliz Daily Telegraph gazetesi-nin savaş muhabiri olarak Gelibolu'ya gelir. Bartlett İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Cephesi savaşlarındaki başarısızlığın nedenlerini açıklar. Ona göre Çanakkale Seferine katıldığı günden itibaren yaşanan bütün zorluklar üç ana hata üzerinde yoğunlaşır. İlki daha savaşın başlangıcından beri Savunma Bakanlığı'nda bir genelkurmay heyetinin asla oluşturulmamış olmasıdır. İkincisi bu hususa dair hiçbir çaba ve önemin gösterilmemesi, üstelik hükümetin de Lord Kitchener'in bakanlığına ait görevleri doğrudan yürütmesine tam bir onay vermesidir ki bu oldukça ağır ve sorumluluk gerektiren bir iştir. Üçüncüsü Ulusal Savaş Konseyi'nin genişletilmiş bir şekli olan Savaş Meclisi'nin savaşın stratejik aşamalarını genel bir biçimde yönetme görevinin üstlenmesidir. Buna göre Çanakkale Savaşı iktidar ve askeri özelliğe sahip kişilerden oluşan bir kurmay heyeti tarafından sevk ve idare edilmesi gerekirdi. Halbuki bu savaş Lord Kitchener'in çalışma ve iktidarıyla, çoğu kez de siyasilere her türlü aşama ve manevralarında usta olup, ancak savaş sanatının kuram ve uygulamalarından tamamen habersiz olmaları, savaşın mülkiye memurlarından oluşan bir grup tarafından sevk ve idare edilmiş olması yenilgiyi hazırlamıştır.

Ayrıca Ashmead Bartlett, Çanakkale'de, karaya asker çıkarılmadan önce yapılan deniz harekati ile ilgili cevap aranan sorular şöyle sıralanmaktadır:

1-Türkler, savaşın ortaya akışından beri Almanların gözetiminde ne kadar istihkâm meydana getirmişlerdi ve ne kadar yeni top tabya etmişlerdi?

2-Torpil arama işinde kullanılan muhripler ve balıkçı gemilerine karşı kullanılmak üzere Türklerin ne kadar hareket özelliğine sahip topları vardı?

3-Türk istihkâmlarında ne kadar Alman topçusu bulunmakta idi?

4-Çanakkale geçidinin torpil ve karadan ateş edebilir torpil kovanlarıyla ne dereceye kadar savunması hazırlanmıştı?

5-Mayın tarlalarının asıl yerleri nerelerdi?

Ashmead Bartlett, yukarıdaki soruların cevapları hususunda hiçbir güvenilir bilgiye sahip olunmadığını belirterek, donanmaların Narrowsio'dan geçip, Marmara'ya girme ve Türklerin de kendi hesap ve beklentilerinin aksine barış istememeleri halinde ne yapılacağı konusunun dahi söz konusu edilmemiş ve tartışılmamış olduğuna dikkat çekmektedir.

B.SURİYE, FİLİSTİN VE YEMEN CEPHESİ

Bir ülkenin siyasi, sosyal, kültürel ve iktisadi yaşamını etkileyen en önemli unsurlardan biri ulaşımdır. Ülke sınırları içinde iktisadi kaynakların işletilmesi, tarım, ticaret ve sanayinin gelişmesi ancak düzenli bir ulaşım ile mümkündür. Ulaşım iktisadi canlanmanın yanında ülke içinde sosyal ve

kültürel bütünlüğün sağlanması, farklılıkların hoş görü ile karşılanması ve ulusal bütünlüğün sağlanmasında oldukça etkindir. Ne var ki bütün bunlar bir ülkenin kendi iradesi, kendi hedefleri ve hatta mümkünse kendi kaynakları ile gerçekleşirse olabilir.

19.yüzyılın sonları 20.yüzyılın başları Osmanlı Devletinin toprakları ve çevresinde petrol nedeniyle çeşitli pazarlıkların ve hatta paylaşım projelerinin arttığı bir dönem olmuştur. Hatta bu çerçevede 1815 Viyana Kongresi'nde Metternich ve arkadaşları tarafından Napolyon sonrası Avrupa'sı şekillendirilirken ilk defa "Doğu Sorunu" ortaya atılmıştır. Bu sorun hattı zatında Osmanlı topraklarının nasıl paylaşılacağı sorunudur.⁵

İlk zamanlarda Osmanlı Demiryolu imtiyazına sahip olan İngiliz John Robert Pilling bu imtiyazı kaybedince Osmanlı Devletini İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na 29 Aralık 1916 tarihli yazdığı mektupla durumu şikâyet etmiştir. Pilling mektubunda İngiltere'nin İran Körfezi, Suriye, Bağdat ve Kuveyt gibi alanlarda maddi çıkarlarını kaybedeceğinden bahsetmiştir. Buradan da anlaşıldığına göre Osmanlı Devleti üzerinde bölge demiryolları imtiyaz nüfuzu olarak İngilizler Almanlardan önce hâkim olmasına karşın daha sonra bu imtiyazlara Almanlar sahip olmuştur.⁶

Almanya için Bağdat demiryolunun asıl amacı petrol olmuştur. Almanlar demiryolu ile birlikte civarındaki petrol ve maden yataklarını da işletme hakkını elde etmiştir. İngiltere ise Osmanlı Devleti içinde Araplarla gizli anlaşmalar yaparak bu topraklardaki maden ve petrol arama, ticareti, devri gibi faaliyetleri kontrolü altına almaya çalışmıştır. Osmanlı Devletinde Anadolu Demiryolları imtiyazının 1888 yılı Ekim ayında Almalara verilmesi, ülkede deniz ulaşımı için Deutsche Lavante Linie'nin kurulması ve 1903 yılında da Almanya- İstanbul- Bağdat Demiryolu imtiyazının Almanlara verilmesi Osmanlı- Alman ilişkilerini geliştiren önemli adımlar olmuştur.⁷

Almanya "Anglo Persian"a karşı "Türkisch Petroleum Şirketi"ni kurmuştur. Fakat bir süre sonra İngiltere ile mutabakata varılarak Irak petrolleeri Anglo Persian % 50, Royal Dutch Shell % 25 ve Deutsche Bank % 25 oranında paylaşılmıştır. Almanya'nın bu çıkışı Deterding ile Rockefeller'in birbirleri ile çekişmesini kesmiş ve Almanya'ya karşı birbirlerine destek olmaya başlamışlardır. Hatta müttefikler arası petrol konferansı düzenleyerek

⁵ Davison, Roderic, *Essays in Ottoman and Turkish History, 1774-1923*, University of Texas Press, 1990, U.S.A., s. 218; Murat Sarıca, *Siyasal Tarih*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1983, s. 115; Bayram Kodaman, *Sultan II.Abdulhamit'in Doğu Anadolu Politikası*, İstanbul 1983, s. 162-163.

⁶ Ahmet Onur, *Türk Demiryolları Tarihi (1860-1953)*, T.C. M.S.V. Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yay., Ankara 1953, s. 23-26; Bülent Bilmaz Can, *Demiryolundan Petrole Chester Projesi (1908-1923)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2000, s. 44-45; Güngör Evren, *Demiryolu*, Birsan Yayınevi, İstanbul 1999, s. 35-40.

⁷ Rifat Önsöz, *Osmanlı-Alman Ticarî Münasebetleri*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1979, s. 23; Bülent Bilmaz Can, *age.*, s. 45-46; İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Kaynak Yay., İstanbul, 1983, s. 53-55; Alman Hariciye Nezareti, *Alman-Şark Münasebeti Düveliyesinin Safahat-i Maziye ve Hazırası*, Berlin 1917, s. 10-12.

birleşme anlaşması yapmışlardır. Savaş sonunda Almanya yenildiği için Almanya'nın payı Fransa'ya geçmiştir. I.Dünya Savaşı'nın nedenlerinin birini de enerji kaynaklarının paylaşımındaki adaletsizlik oluşturmuştur. Avrupa'da bu adaletsizlik nedeniyle iki farklı kutuplaşma meydana gelmiştir. Bundan sonra Osmanlı Devleti içindeki petrol bölgeleri önem kazanmış ve buraların paylaşım süreci hızlandırılmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar Almanya'ya petrol imtiyazlarını tanımıştır.⁸

I. Dünya Savaşı'nın nedenlerinin birini de enerji kaynaklarının paylaşımındaki adaletsizlik oluşturmuştur. Avrupa'da bu adaletsizlik nedeniyle iki farklı kutuplaşma meydana gelmiştir. Bundan sonra Osmanlı Devleti içindeki petrol bölgeleri önem kazanmış ve buraların paylaşım süreci hızlandırılmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar Almanya'ya petrol imtiyazlarını tanımıştır.

İşte bu nedenle I.Dünya Savaşı içerisinde İngilizler ve Fransızlar Irak, Suriye, Yemen ve Filistin cepheleri önemli olmuş ve Osmanlı Devleti ile bu cephelerde savaşmışlardır. İngiltere bu bölgede Arap milliyetçiliğini oluşturarak Arap şeyhlerini Osmanlı Devletine karşı kıskırtarak isyan ettirmişlerdir.

1.Mekke Emiri Şerif Hüseyin İle McMahan Arasındaki Mektuplaşmalar

Osmanlı Devletinin İtilaf Devletleri'ne karşı savaş açmasından sonra İngiltere mevcut anlaşmazlıklardan istifade ederek Mekke Şerifi Hüseyin'e İbn Suud ve İdrisi'ye kendilerini Osmanlı Devletine sadakatte bulunmaktan vaz geçirip İtilaf Devletleri ile kader birliğinde bulunmaya ikna edecek vaatlerde bulunur. İngiltere aynı zamanda Bahreyn, Kuveyt, Muskat ve diğer şefliklerle anlaşmalar yapar.⁹ İngiliz yanlısı bu liderler arasında en etkili olabilecek olanı şüphesiz ki Mekke şerifi Hüseyin bin Ali'dir.¹⁰ İttihat ve Terakki yöneticilerinin ataması ile göreve gelmiş olmasına rağmen Şerif Hüseyin'in Peygamber soyundan gelmesi kendisine Arap dünyasında mühim bir mevki kazandırmıştır.¹¹ Bu siyasi avantajının farkında olan Şerif Hüseyin, Osmanlı Devletinden ayrılarak Hicaz'da bağımsız bir Arap krallığı kurma emeline kapılmış, fakat para, silah ve benzeri madde ve malzemelere

⁸ Ahmet Onur, age., s. 23-26; İlber Ortaylı, age., s. 55.

⁹ Ömer Kürkçüoğlu, *Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi 1908-1918*, Ankara 1982, s. 77; Sir Reader Bunard, *Britain and the Middle East. From the Earliest Times to 1950*. London 1951, s. 74; John Marlowe, *Arab Nationalism and British Imperialism*. London 1961, s. 20.

¹⁰ Hüseyin bin Ali 1852 yılında İstanbul'da doğar 1908-1916 yılları arasında Osmanlı Devletinin Mekke Şerifliğini, 1916-1924 yılları arasında da Hicaz Krallığı yapar. 1908 yılı Kasım ayında Osmanlı Hükümeti tarafından Mekke Emirliğine atanan Şerif Hüseyin bin Ali ailesiyle birlikte 1891 yılında İstanbul'a gelmiş ve bu şehirde 17 yıl kalarak Osmanlı'nın çok büyük izzet ve ikramını görür.

¹¹ Sir Reader Bunard, age., s. 74; John Marlowe, age., 20.

olan ihtiyacından dolayı belirli bir süre sessiz kalmayı tercih etmek zorunda kalmıştır. Hüseyin bu arzu ve emellerinden dolayıdır ki, kendileri tarafından göreve getirilmiş olmasına rağmen, siyasi görüş ve fikirleriyle İttihat ve Terakki yönetimine ters düşmüştür.¹²

Şerif Hüseyin, Cihad-ı Ekber'in dolayısıyla I. Dünya Savaşı'nın başarıya ulaşması noktasında mutlak değilse de gayet mühim bir role ve konuma sahiptir. Bu ehemmiyetinden dolayı da gerek İtilaf Devletleri ve gerekse Merkezi devletler tarafından kazanılmak istenmiştir. İtilaf Devletleri açısından Şerif Hüseyin diğer Arap liderlerine göre yarımada bulunan Osmanlı kuvvetlerinin merkezinde stratejik avantajlara sahip bir konumdadır. Bu durumu itibariyle Arap kabilelerden oluşturacağı bir kuvvetle Osmanlı kuvvetlerini merkezden vurabilir ve kuzeyle irtibat kurarak Asir ve Yemen'de bulunan Osmanlı garnizonlarını saf dışı bırakabilirdi. Hüseyin'in bir diğer önemli avantajı ise Peygamber soyundan gelmesi ve Araplar nezdinde büyük etkisinin olmasıdır.¹³

Osmanlı Devletinin hilafet makamını elinde bulundurması, özellikle İngiltere ve Rusya gibi sömürgelerinde yoğun Müslüman nüfusu barındıran Batılı devletleri öteden beri rahatsız etmiştir. Bu durum ise tabii olarak kendilerini, Osmanlı halifesinin siyasi gücüne karşı bir güç oluşturacak olan Arabistan'da yeni bir halife çıkarmak ve yeni bir hilafet merkezi oluşturmak fikrine götürmüştür.¹⁴ İngilizler bu şekilde oluşturulacak bir Arap Hilafeti ile idareleri altındaki Müslümanların Osmanlı halifesine karşı olan sadakatlerinde bir sarsıntı ve kopma meydana getirebilmektedir.¹⁵

Şerif Hüseyin'e maddi yardımda bulunulması konusu evvela Kahire'de bulunduğu bir sırada Şeyh Fuad el-Hatib'in aracılığı ve daha sonra da Şerif Hüseyin'in İngiltere'nin Cidde'deki temsilciliği ile olan muhaberele neticesinde kararlaştırılır.¹⁶

İngiltere Akdeniz'de olduğu gibi Ortadoğu'da da nüfuzunu artırmak ister. Bu amacı hem Hindistan sömürgelerini ve yollarını garanti altına almak hem de petrol bölgelerine hâkim olabilmek içindir. Arap bölgesinde kendi amacını ancak içeriden biri yolu ile yapabilirdi. Bunun için Osmanlı Devleti yönetiminde uzun süre kalmış Arapları ayartabilecek kişi olarak Mekke Emiri Şerif Hüseyin seçilir. Şerif Hüseyin'in amacı ise parçalanmakta olan

¹² India Office Library and Records, Londra: UP&S/181)8200-220.

¹³ Georg Antonius, *The Arab Awakening*, The Story of the Arab National Movement. Front Cover, Capricorn Books, 1946, s. 139- 140, Sir John Bagot Glubb, *Britain and the Arabs, A Study of Fifty Years 1908 to 1958*, London, 1958, s. 59; M.J. Steiner, *Inside Pan-Arabia*, Chicago, 1947, s. 55-56.

¹⁴ Yuvaraj Deva Prasad, *The Indian Muslims and World War I. A Frase of Disillusionment with British Rule 1914-1918*. New Delhi 1985, s. 101.

¹⁵ Larşer, M.: *Büyük Harbe Türk Harbi*, Tercüme Mehmed Nihad, C. 3, İstanbul 1927, s. 13.

¹⁶ F.O: 371/3048. xc 181904. 26 April 1917.

Osmanlı Devleti içerisinde Arap milliyetçiliğini yayararak bir Arap kiranlığı kurarak kral olabilmektedir. İngiltere 1912 yılında Kahire’de Şerif Hüseyin ile Başkonsolosu Lord Kitchener görüşmesini yine Şerif Hüseyin’in oğlu Abdullah elçiliğinde gerçekleştirir. Balkan savaşları sonrası ikinci bir görüşme yine 1914 yılında Kahire’de Abdullah ile Lord Kitchener arasında gerçekleşir. Abdullah babasının krallıkla ilgili düşünceleri ve Hicaz’ın durumunu o zamandaki gerginliğin sebebini, Türklerin Serif’lik makamının yetkilerini kırmak ve Hicaz’da oraya uygun olmayan bürokratik bir yönetim kurma isteğinden doğmakta olduğunu, ancak bu durumun gerginliğin bu ana mahsus sebebi olduğunu ve Hicaz probleminin Arap meselesinin ancak bir kısmı olduğunu belirtmektedir. Kitchener Abdullah’a özel bir kurye göndermesini önerir. Abdullah, yazılı olarak gönderdiği karşılıklı, ülkelerinin haklarını ve şimdiki Emir’in kişisel haklarını korunması, kendilerini herhangi bir dış saldırganlığa ve özellikle Osmanlılara (bahusus başka bir kişiyi Emir yapmayı dilerlerse) karşı bizi desteklenmesi ve bu temel ilkeleri İngiltere yazılı olarak güvence altına alması şartlarıyla kendileriyle işbirliğine gireceklerine yer verir. Bu cevapta Abdullah İngiltere’nin Türkiye’ye tercih edildiğini bildirir. İngiltere Dışişleri Bakanlığı ise Abdullah’ın mektubuna 31 Ekim 1914 tarihinde verdiği karşılıklı, Abdullah’ın isteklerini kabul edildiği bildirilir.¹⁷

Bu görüşmeden sonra İngiltere Hicaz’ın durumunun korunmasını düşündüğünden Hüseyin’i henüz tam olarak destekleme amacıyla değildir. Ancak Hüseyin de bu durumu bildiğinden Osmanlı Devletine isyan etmenin yollarını arar. İşte böyle bir durumda I. Dünya Savaşı’nın başlaması ve Osmanlı Devletinin Almanya yanında savaşa dâhil olması doğal olarak İngiltere’nin Ortadoğu ile ilgili planlarına hız vermiştir. Artık hem Osmanlı Ordusu’na yeni cephe açmak, hem petrol bölgelerine sahip olmak hem de Hindistan sömürge ve yollarını tehlikeye atmamak için planları devreye sokmaya karar verir. Bu amaçla hemen Şerif Hüseyin ile tekrar irtibat kurularak kendisine isyan etmesi halinde isteklerinin karşılanacağı gibi maddi ve askeri yardımların da yapılacağı sözü verilir.

İngiltere amaçları için 1914 yılı Ağustos ayında Kızıldeniz ve Akdeniz’de Osmanlı Devletine karşı faaliyetlere girerken diğer taraftan da Şerif Hüseyin’e Mekke, Medine ve Cidde bölgelerine herhangi bir saldırı yapılmayacağı, Araplara maddi, askeri ve iaaşe yarımı yapılacağı propagandalarını yayar. İngiltere savaş başlayınca 1915 yılında bu faaliyetlerini artırır. 6 Mayıs 1915 tarihinde Arabistan’a uçakla Almanya ile olan bu meçhul muharebeye girişmelerinin nedenini; kendisine muhip olan ufak bir hükümete

¹⁷ Kral Abdullah, *Hatıralar, Hayat Tarihi Mecmuası*, Nr: 6, 1970. s. 46-49.

kabahatsiz olarak ansızın ettiği hücum için olduğunu, Almanya'nın yaptığı anlaşma ile Osmanlı Hükümeti'nin devamının kefaletini almış olmaları şeklinde bildiri dağıtarak halkı ayartmaya çalışır.¹⁸

Genel olarak bildirilerde Osmanlı Devletinin Hıristiyan Almanlarla birlikte savaştığı, hâlbuki Şerif Hüseyin'in Müslüman bir Arap devleti kurmak istediği yer alır. Bu nedenle Arapların onun önderliğinde toplanması ve mücadele etmesi gerektiği, bu amaçla 4 Temmuz 1915 tarihinde kendilerine uçaktan atılan yardımların Osmanlı askerlerince ele geçirildiği, ancak İngiltere'nin daha sonra bu yardımları göndermeye devam edeceği yazılıdır. İngiltere ise bunun tersine Fransız gemileri ile Osmanlı Devletinin Hicaz'a gönderdiği tüm yardımları engellemeye çalışır.

Şerif Hüseyin ise hem Osmanlı Devletini hem de İngiltere'yi birlikte idare ederken bir taraftan da Suriye'de başlayan Arap milliyetçiliğini kontrol etmek ister. Hüseyin, oğlu Faysal'ı Osmanlı Devletinin Çanakkale cephesindeki durumunu kontrol etmesi için İstanbul'a gönderir. Faysal İstanbul dönüşünde Suriye'deki uyanan Arap milliyetçiliği ve bu hareketin önderlerinden Şam'da El-Fatat ve EL-Ahd gibi cemiyet üyeleriyle görüşür. Bu görüşmelerde kendilerine karşı çıkanların affedilmesi, İngiltere ile beraber Osmanlı Devletine isyan ve kurulacak olan Arap Devletinin sınırlarını belirleme kararı alınır. Tarihte 23 Mayıs 1915 tarihli Şam Protokolü adıyla geçen bu görüşmede kurulacak devletin sınırları 37. Paralelde Mersin, Adana hattından itibaren Birecik, Urfa, Mardin, Midyat ve İran sınırına kadar olan sahadır. Bu sınır Doğu'da Basra Körfezi'nin aşığısından İran'a kadar, Güney'de Aden hariç Hint Okyanusuna kadar, Batı'da Kızıldeniz ve Mersin geçişine kadar Akdeniz olarak belirlenir.¹⁹

Osmanlı Devleti yöneticileri Suriye'deki komitecilerin elebaşlarını tutuklayınca, Şerif Hüseyin'in Suriye emelleri sekteye uğrar. Bu arada Çanakkale Cephesinde Türk Ordusu büyük bir başarı elde edince, İngiltere ve Fransa büyük bir yara alır. İşte bu nedenle İngiltere Ortadoğu politikalarına hız verir. Bu amaçla Kahire'de Lord Kitchener'e Şam Protokolü kapsamında Hüseyin'le bir anlaşma girişiminde bulunulur. Bu görüşme İngiltere ile Hüseyin arasında Osmanlı Devletinin topraklarının paylaşılmasında sınır ihtilafları çıkar. 6 Kasım 1915 tarihli Henry Mac Mahon'un gönderdiği mektupta Mersin, Hatay, Şam, Hama ve Halep'in doğusunda kalan Suriye topraklarının Arap sayılmayacağı, buralarda Fransız çıkarlarının göz önünde tutulması talep edilir. Mektupta Şerif'in Halifelik isteğine değinilmez. Mac

¹⁸ A.T.A.S.E., Klasör Numara. 533, Dosya nu: 52/2085 Fihrist, Hicaz Kumandan Vekilinden Başkumandanlığa 6 Mayıs 1915 tarihli beyanname.

¹⁹ Ahmet Cemal Pasa, *Hatırat*, Arma Yay., İstanbul 1996, s. 242.

Mahon ile Hüseyin arasındaki bu yazışmalar 10 Mart 1916 tarihine kadar devam ederken aralarındaki pazarlıklarda Şerif Hüseyin bazı isteklerinden vazgeçer. İngiltere kendi istekleri doğrultusunda Şerif Hüseyin'le anlaşır. İngiltere bu anlaşma ile Şerif Hüseyin'in isyanı sayesinde Süveyş Kanalı ve Suriye cephelerindeki Türk kuvvetinin bölünmesine neden oldu.

İngiltere Şerif Hüseyin'le yaptığı Ortadoğu'yu paylaşma planlarını Fransa'dan habersiz yürütür. Bu durum Fransızlar tarafından fark edilince aralarında bir itilaf çıkar ve Fransa'nın da dâhil olduğu 9-16 Mayıs 1916 tarihlerinde Sykes-Picot Antlaşması yapılır. Bu yeni anlaşmaya göre Suriye'nin Akka'dan itibaren Kuzey'e doğru bütün kıyı bölgesi, Beyrut dâhil Adana ve Mersin bölgeleri Fransa'nın olacaktır. Geri kalan topraklarda bir Arap devleti veya Arap federasyonu kurulacaktır. Suriye'nin güney kısmı ise İngiltere nüfuzunda olacaktır. İngiltere Suriye topraklarını hem Fransa'ya hem de Hüseyin'in kuracağı Arap devletine dâhil ederek ikili bir siyaset izler. Ayrıca İngiltere Necd Bölgesi Emiri İbn-i Suud ile de Aralık 1915'te yaptığı bir gizli anlaşma ile her ne kadar daha önce Şerif Hüseyin'e söz vermişse de Basra Körfezi'nin güney kıyılarını Suud'a bırakır.²⁰ Yine Akka Kerkük çizgisinin Kuzey kısmı Fransızlara bırakılır.

Şerif Hüseyin Osmanlı Devletine karşı isyan için İngiltere'den elli bin sterlin, silah, cephane ve erzak ister. İngiltere Kanal ve Ortadoğu emelleri için hiçbir fedakârlıktan çekinmez. 1 Şubat 1916 tarihinde İngiltere ile Hüseyin arasında yapılan anlaşma gereği Hüseyin'in oğlu Ali Medine'ye giderek Osmanlı Devletinin bu bölgeye sağladığı erzak nakli için demiryolu hattını denetimine alacaktır. Oğul Abdullah ise Suriye'ye giderek Osmanlı Devletinin birliklerine karşı mücadele başlatacaktır. Ayrıca Suriye'de Arap halkı Osmanlı Devletine karşı isyana kışkırtacaktır. Şerif Hüseyin bütün hazırlıklarını yapınca 6-10 Haziran 1916 tarihlerinde Osmanlı Devletine isyan eder.²¹

Mekke Emiri Şerif Hüseyin ile McMahan arasında 1915-1916 yıllarında yapılan yazışmalar Hicaz Valisi ve Mekke Şerifi Hüseyin ibn Ali'nin Kahire'deki Britanya Yüksek Komiseri Sir Henry McMahan'a gönderdiği mektuplardır. Bu mektuplarda Ortadoğu'da Arapların bağımsızlığının sağlanması ve Britanya'nın Osmanlı Devleti unsurlarına karşı destekleyeceği ayaklanmalar yer alır. Bu mektuplardan sarih olarak Osmanlı Devleti üzerinde öteden beri yürütülen paylaşım planlarının I. Dünya Savaşı içerisinde uygulanmaya çalışıldığı, İngiltere'nin petrol bölgelerine nüfuz mücadelesi, Arapları ve yöredeki diğer halkları Osmanlı Devletine karşı isyan ettirerek

²⁰ Fahir Armaoglu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara 1992, s. 125.

²¹ Bessam T.B., *Arap Milliyetçiliği*, Çev. Taşkın Temiz, Yöneliş Yay., İstanbul 1998, s. 155.

Ortadoğu kendi güdümünün de yeniden düzenlenme mücadelesine girildiği görülür. Aşağıda Şerif Hüseyin ile McMahon arasında yapılan yazışmalardan bazı kesitler verilmiştir.

24 Ekim 1915'de Sir Henry McMahon'un Şerif Hüseyin'e cevaben gönderdiği mektupta; *"Bu anda Gelibolu'daki Türk gücünün büyük bir bölümünü ve Irak'taki gücün yaklaşık olarak tümünü Arap erleri oluşturuyor... Onların Türkiye'den kopmalarını haklı göstermek için, ileride kendilerine yardımda bulunacağımız yolunda güvence verebilir miydik? Bunu ivedilikle yapmam için bana buyruk verilmişti... Bu, hayatımda en üzücü tarih idi"*.²² diyerek o günlerdeki görevlerinden birini anlatır. McMahon daha sonra yaptığı açıklamada ana gayesinin Osmanlı orduları safında çarpışan Arap erlerin sadakatlerini sarsmak olduğunu ifade eder.

İngiltere Dışişleri Bakanlığı, 31 Ekim 1914 tarihli telyazısında şöyle der: *"... Biz Türkiye'ye zorla kabul ettirilen bu savaşta Arap ulusu İngiltere'ye yardım ederse, İngiltere Arabistan'a dahili bir müdahale olmamasını güvence altına alacak ve Araplara, dış saldırganlığa karşı her çeşit yardımı esirgemeyecektir. Halifelik görevini gerçek Arap soyundan gelen birisinin Mekke veya Medine'de üstlenmesi olasıdır ve böylece, şimdi vuku bulmakta olan tüm kötülükten, Tanrının yardımıyla iyilik doğabilir. Mekke Emiri, bu çatışmada Britanya'ya yardım etmeyi istiyorsa, Britanya, Şerifliğin hak ve ayrıcalıklarını tüm dış saldırganlığa, özellikle Osmanlılara karşı güvence altına almaya isteklidir..."*.

Şerif Hüseyin, 1915 yılı Temmuzunda Sir Henry McMahon'a gönderdiği yazıda, kesinlikle Britanya yönetimiyle bir anlaşma yapılması önerisinde bulunur. Ayrıca tarafların herhangi birine saldırabilecek yabancı bir devlete karşı koyabilmek için, karşılıklı olarak yardımlaşma yönünden tüm yetenekleriyle kendi ordu ve donanma güçlerini seferber etmelerini ve her iki ülke kabul etmedikçe barış kararlaştırılmaması şartlarını öne sürer.

Bu koşullar, Şerif Hüseyin'in 5 Kasım 1915 tarihinde Sir Henry McMahon'a gönderdiği üçüncü yazıda Almanya ve Türkiye ile tek başına barış yapmayacağı ve Arapları etkin biçimde destekleyip koruyacak olan İngiltere'nin kendi bağlaşıkları olduğunu öğrenince, Arapların ivedilikle savaşa girmeleri, genel çıkarları yararına olacağını vurgulamaktadır.

Sir Henry McMahon, Dışişleri Bakanlığından almış olduğu talimat üzerine Şerif Hüseyin'e 13 Aralık 1915'de gönderdiği üçüncü yazısında şu güvenceyi verir: *"Tüm Arap halklarını ortak savımızdan yana çekmek için hiçbir çabayı ihmal etmeyiniz ve onları, düşmanlarımıza yardımda bulunmamaya üsteleyiniz. Anlaşmamızın devamlılık ve gücü buna dayanır. Britanya'nın, Arap halklarının, Almanya'dan ve Türk tahakkümünden özgür olmasını sağlayacak gerekli*

²² Robert Lacey, *The Kingdom (Krallık)*, Londra 1981, s. 119-120.

koşulu içermeyen bir barış yapmaya istekli olmadığını açıklayarak size güvence veririm."

Şerif Hüseyin verilen bu teminatı 1 Ocak 1916'da McMahon'a gönderdiği dördüncü mektubunda kabul eder. Zira onun bundan sonraki davranışı bunu göstermektedir. İngiltere Dışişleri Bakanlığınca 4 Şubat 1918'de Hicaz Kralı unvanını alan Şerif Hüseyin'e gönderilmek üzere, Kahire'deki yeni İngiliz diplomatik temsilcisi Sir Reginald Wingate'e bir telgraf çekilir. Burada Araplara verilen güvence şöyle tekrarlanır: *"Bağlaşıklarıyla birlikte Majeste Kral Yönetimi, zulme uğramış ulusların kurtuluş savından yanadır ve Arap halkını, Osmanlı şiddetinin ve Türk yetkililerince kışkırtılan sun'î rekabetlerin yerini bir kez daha yasanın alacağı bir Arap dünyasını kurma mücadelelerinde desteklemek kararındadırlar. Majeste Kral Yönetimi, Arap halklarının, özgürlüğe kavuşturulması konusunda daha önce üstlenmiş bulunduğu sorumluluğu yeniden doğrular".*

Bu arada, bağımsız Arap devletinin hudutları sorunu da bu yazışmalara konu oluşturur. İngiltere Dışişleri Bakanlığınca 14 Nisan 1915'de Kahire'deki İngiliz Yüksek Komiserine gönderilen bir telgrafta şu açıklamalarda bulunulur: *"Arabistan yarımadasının bağımsız ve egemen bir devlerin elinde bulunması, barış koşullarının gerekli ilkelerinden biri olarak sağlanacaktır... ama bu devletin hudutları içine girecek olan toprakların genişliğini bu evrede tam olarak saptamak olanaksızdır."*

İlk kez toprak meselesini Şerif Hüseyin Temmuz 1915'te Sir Henry McMahon'a gönderdiği ilk yazıda öne sürer. Şerif Hüseyin Türkiye'ye karşı Britanya ile işbirliği yapmasının ilk koşulunu bu yazıda açıklar. Buna göre İngiltere sınırları Şam Protokolü'nde adı geçen topraklar olarak tespit edilen Arap ülkesinin bağımsızlığını kabullenmelidir.

McMahon 30 Ağustos 1915'te Şerif Hüseyin'e gönderdiği yazısında ona bu konuda bağlayıcı olmayan bir karşılık verir. Ayrıca Lord Kitchener'in sözlerini yeniden doğrulayarak hudutlar sorununun görüşülmesinin henüz mevsimsiz olduğunu öne sürer. Şerif Hüseyin ise McMahon'a 9 Eylül 1915'te verdiği ikinci karşılıkta bu durumun aydınlatılmasını ister. McMahon 18 Ekim 1915'te bu durumu İngiliz Dışişleri Bakanlığına iletir. Aynı gün İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'e özel bir telgraf çeker McMahon telgrafta Osmanlı ordusundaki ulusalcı Arap kuruluşlarından birinin üyesi bulunan, Gelibolu'da İngiliz askeri hatlarına geçen ve Ekimde Mısır'a götürülen Faroki adlı Arap önderiyle yapmış olduğu ek görüşmelerin sonuçlarını bildirir. Faroki'ye göre Almanya Arap partisine tüm taleplerinin yerine getirileceği sözünü vermiştir. Dolayısıyla yolların ayrılık noktasına varılmıştır. Faroki ayrıca şöyle demiştir: *"Fransa'nın tümüyle Arap ilçeleri olan Halep, Hama, Humus ve Şam'ı işgaline Araplarca silahla karşı konulacaktır, ama şu istis-*

na ile ... Mekke Şeyhinin kuzey batı hudutlarında yapılmasını önerdiği kimi değişiklikleri kabul edeceklerdir".

Sir Henry McMahon, 24 Ekim 1915'te Şerif Hüseyin'e gönderdiği ikinci yazısında şuna değinir: "Mersin ve İskenderun ilçelerinin ve Şam, Humus, Hama ve Halep ilçelerinin batısında bulunan Suriye topraklarının halis Arap ülkeleri oldukları söylenemez ve dolayısıyla önerilen hat sınırlardan çıkarılmalıdır. Yukarıdaki değişikliklerle ve Arap önderleriyle olan antlaşmalarımızı ön yargıya tabi tutmak koşuluyla, bu hat ve sınırları kabulleniriz yukarıdaki değişikliklerle, Büyük Britanya, Mekke Şerifinin önermiş olduğu hat ve hudutlar içindeki ülkelerde Arapların bağımsızlığını tanımaya ve desteklemeye hazırdır". Böylece aynı zamanda Fransız çıkarları da korunur.

Şerif Hüseyin 5 Kasım 1915'te gönderdiği üçüncü mektubunda Mersin'le Adana'nın talep edilen hudutlardan çıkarılmalarını kabullenir, ama öteki topraklar üzerindeki hak iddialarında direnir, hatta bunlara daha sonra Lübnan'ı da ilave eder. McMahon Şerif Hüseyin'ne 13 Aralık 1915'te gönderdiği üçüncü mektupta, Hüseyin'in Mersin ve Adana'yı talep ettiği hudutlar dışında bırakmasını ve Hıristiyan Araplara güvence vermek önerisini iyi karşıladığını belirtmesine karşın Halep ve Beyrut illeri üzerinde tekrarlamış olduğu hak iddialarını geçiştirir. Bunun üzerine Şerif Hüseyin McMahon'a 1 Ocak 1916'da gönderdiği dördüncü mektupta, Fransa'ya karşı olan hak iddialarında savaşın sonuna dek direnmeyeceğini, ama savaş sona erer ermez bunları öne süreceğini açıklar. Şerif Hüseyin, bundan sonraki yazışmalarında hudut sorununa hiç değinmez, ama hak iddialarından da asla vazgeçmez. Ancak 29 Temmuz 1917'de Hüseyin İngiliz Teğmen Lawrence'la görüşürken hudut sorununa yeniden değinerek şöyle der: "Önerilirse, Türkleri İstanbul ve Erzurum'a dek kovalayacağız; öyleyse ne diye Beyrut, Halep ve Hail'den söz ediyorsunuz?"²³

İngilizlerin vermiş oldukları bu sözlerle Hüseyin ve Haşimi Araplar 9 Haziran 1916'da Türklere karşı ayaklanırlar ve Mekke'teki küçük Türk garnizonunu tutsak ederler. Aynı yılın Ekim ayında Yüzbaşı Lawrence İngiliz diplomatı Sir Ronald Storrs'la birlikte Arabistan'a giderler, orada Hüseyin'in ikinci oğlu Şerif Abdullah, Şerif Ali ve üvey kardeşi Zeyit'le, daha sonra da onların Medine yakınlarında bulunan kardeşleri Şerif Faysal'la sınır meselesini görüşürler.²⁴ Görüşmelerde Lawrence ve Storrs İngiltere'nin kararını şu şekilde kendilerine anlatırlar: "Mersin ve Hatay sancaklarıyla; Şam, Humus, Hama ve Halep sancaklarının batısında bulunan Suriye vilayetinin parçalarının

²³ FO 371/3384/183770, P. I. D.

²⁴ David Gamet, The letters of T. E. Lawrence of Arabia (Arabistan'ın T. E. Lawrence'ın mektupları), Londra 1964, s. 210.

halis Arap olduğu söylenemez. Dolayısıyla önerilen hat sınırlardan çıkarılmalıdır. Yukarıda belirtilen değişikliklerle ve Arap önderlerle olan anlaşmalarımızı peşin hükme tâbi tutmamak koşuluyla bu hat ve sınırları kabulleniriz. Bu değişiklikler doğrultusunda Büyük Britanya, Mekke Şerifi'nin önermiş olduğu hat ve hudutlar içindeki bölgelerde, müttefiki Fransa'nın çıkarlarını da gözетerek, Arapların bağımsızlığını tanımaya ve desteklemeye hazırdır."

Şerif Hüseyin McMahan'a yazdığı mektupta üslubunu biraz yumuşatarak İngiltere'nin desteğini alma ve işbirliğini devam ettirmek istediğini şu sözlerle ifade eder: "Sizden, 29 Şevval 1333 (1915) tarihinde son aldığım mektuptan büyük memnuniyet duydum ve samimiyetinizde gördüğüm yakınlık bana büyük memnuniyet verdi. Sizden gördüğüm yakınlık bana büyük memnuniyet verdi. Yanlış anlamınıza sebep olduğum için pişman oldum. Sınırların belirlenmesinde bir yanlış anlaşılma oldu. Sert davranıyorum gibi gözüktü, ama böyle bir durum yok. Sınırlar üzerine kesin olarak konuşabilecek durumda değiliz ve bunun zamanı değil. Sizin bu sorunu en hayati önemde ve acil olan önemde gördüğünüzü sizin son mektubunuzdan anladım. Bu nedenle, mektubun içeriğini Büyük Britanya Hükümeti' bildirmek istedim. Sizlere olan güvenimi hiçbir zaman kaybetmedim ve bana güvendiğiniz için memnuniyetimi bildiririm. Mersin ve İskenderun bölgeleri ve Şam'ın batı kesiminde yer alan İskenderun ve Hama gibi Suriye'nin bir kısmı tamamen Araplardan oluşmamaktadır. Bu nedenle bu yerler talep edilen sınırlar dışında olmalıdır. Yukarıdaki değişikliği biz Arap şefleri ile mevcut anlaşmaların saklı kalmak kaydıyla kabul ediyoruz."

McMahon'un Şerif Hüseyin'e yazdığı cevabi mektupta ise: "İngiltere'nin müttefiki Fransa'nın çıkarlarına zarar vermeden hareket için ücretsiz ve karşılıksız olarak bu sınırlar içinde kalan bölgelere gelince, ben aşağıdaki teminatları vermek ve aşağıdaki teminatları yapmak için Büyük Britanya Hükümeti adına yetkili yazınıza cevap aşağıdaki gibidir:

1. Yukarıdaki bahsedilen değişikliklere tabi kılınarak Mekke Şerifinin belirlediği sınırlar içerisinde ve onun yönetimi altında bir bağımsız Arap devletini İngiltere tarafından tanınması ve desteklenmesi için İngiltere hazırdır.

2. İngiltere tüm dış saldırganlığa karşı Kutsal Yerleri garanti edecek ve onların dokunulmazlığını tanyacaktır.

3. Büyük Britanya Araplara belirtilen yerlerde devlet yönetimi için Hüseyin'i tavsiye edecek ve hükümetin en uygun anayasalarda yönetilmesi için yardım edecektir.

4. Öte yandan bahsedilen bölgelerde Arap yönetiminin, anayasasının ve devlet yönetiminin hazırlanmasında İngiliz ve Avrupalı müşavirler görev alacaktır. Büyük Britanya tavsiye ve rehberlik verecektir.

5. madde ile ilgili olarak Bağdat ve Basra vilayetleri için, Arapların ve kurulan devletin konumuna göre Büyük Britanya'nın ve yerel halkın çıkarlarının korumak,

halkın refahını teşvik etmek ve karşılıklı ekonomik çıkarlarımızı korumak, yabancı saldırılarına karşı bu toprakların güvenliğini sağlamak için özel bir idari düzenlemeler gerektirmektedir. Bu durum sanırım anlaşılacaktır.

Şerif Hüseyin'in McMahon'un mektubuna karşı gönderdiği yazıda: *"Bu beyanın Arap arkadaşları arasında Britanya'ya sağlam ve kalıcı bir ittifaka yol açacağını, isteklerine karşı Büyük Britanya'ya sempati olduğu, olası tüm şüphelerin ötesinde sizi eminim temin edecektir. Buradaki Türkler yani Arap olmayanlar buradan gönderilecek ve uzun zamandan beri devam eden Türk yönetimi sona erecektir. Ben daha hayati ve önemli sorulara bu mektupta cevap vermeye çalıştım, benim atlamış olduğum hususlar varsa bunlar gelecekte uygun tarihlerde müzakere edilebilir. Kutsal yerlerin güvenliği için büyük bir memnuniyet duydum ve büyük bir rahatlama hissettim.*

Bu beraberlik teklifleri, sizin i açıklık ve düzenlemelerinizin mükemmelliği sayesinde oldu, bu tehlikelere rağmen işbirliği sorun ya da aksilik olmadan gerçekleşiyor ve zorluklar, acılar, akan kan, mevcut üzücü savaş sona erecektir. Tanrı yakında tüm halklara kalıcı barış ve özgürlük getirebilir. Ben sana güvenilir ve mükemmel haberci olan Şeyh Muhammed ibn Arif ibn Uraifan eliyle bu mektubu yolluyorum ve o sizi bu mektupta bahsetmediğim çeşitli konularda sizi bilgilendirecektir." der. Ayrıca bölgedeki asıl sıkıntının Türklerin egemenliği altında yaşamak olduğunu ve kendilerinin İngiltere'ye olan güvenlerinin sonsuz ve her an Osmanlı Devletine karşı mücadeleye hazır olduklarını ifade etmektedir.

Bu topraklar Yavuz Sultan Selim'den beri Osmanlı topraklarıdır. Osmanlı Devleti kutsal toprakları korumuş, imar etmişe, buradaki halkın ihtiyaçlarıyla ilgilenmiş, her yıl Surre Alayı'nı hediyelerle Kutsal Toprakları koruyan halka göndermiştir. Bunun sonucu buradaki halkın ve Şerif Hüseyin'in Osmanlı Devletine ve Türklere isyan etmemesi, özellikle bir savaş esnasında devletin savaştığı ülkelerle işbirliği içine girmemesi gerekirdi.

İngiliz Yüksek Komiseri Sir Henry McMahon Mekke Emiri Şerif Hüseyin İbn Ali ile Kahire'de 1915-1916 tarihlerinde yapılan müzakerelerde, Mekke Şerifine İngiliz Hükümeti Arap dünyasının liderliği ve Halifeliğin yeniden kendilerine getirilmesi için destek sözü verir.²⁵

20 Şubat 1916'da Suriye, Filistin ve Sina çölündeki Osmanlı kuvvetlerini teftişe gelen Harbiye Nazırı ve Başkumandan vekili Enver Paşa, 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa ile birlikte ziyaret maksadıyla Medine'ye giderler. Enver Paşa İstanbul'dan getirdiği birçok kıymetli hediyelerle, altınları belli başlı Bedevi Şeyhleri ile Harem-i Şerif hizmetçilerine dağıtırken, Mekke'deki Şerif Hüseyin'e de Padişah ve Halife Sultan Reşad'ın hediyesi olan

²⁵ MacMahon'un, 24 Ekim 1915 Tarihli Mektubu, From World War I Document Archive, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/mirror02_01.shtml. (24.08.2015).

çok değerli bir altın kılıçla, altın madalyaları, Şerif'in oğlu Faysal ile sunarlar. Şerif Hüseyin de bir mektupla ve çok iltifatkâr sözlerle Osmanlı'ya bağlılığını iletir. Aynı Şerif Hüseyin bir taraftan cihada katılacağına diye Osmanlı Devletini oyalarken diğer yandan İngilizlerle işbirliğine girerek isyan hazırlıkları yapar. Nihayet 27 Haziran 1916'da bir beyanname yayınlayarak Osmanlı Devletine karşı isyanı resmen başlatır. 1917 yılında İngiliz birliklerince Medine alınır, 1918 yılında da Osmanlı Devleti kuvvetleri buralardan çekilmek zorunda kalır.

2. Lawrens'in Kişisel Notları ve Mektupları

Lawrens İngiltere'nin Ortadoğu'ya hâkim olma siyaseti içerisinde 1910 yılında Osmanlı Devletine gelerek Fırat Nehri kıyısındaki Zeugma antik kentinde arkeolojik kazı çalışmalarına katılır. Bu arada bölgede petrol etüdü, siyasi ve etnolojik incelemelerde de bulunur. Mezopotamya, Suriye, Filistin ve Mısır'ı dolaşır Arapçayı, İslam adetlerini ve Arap kültürünü öğrenir. Lawrens ülkesine döndükten bir süre sonra İngiltere tarafından 1911 yılında tekrar Ortadoğu'ya Osmanlı Devletine karşı Arapları kıskırtmakla görevlendirilir. Bir süre sonra Lawrence 1914 başlarında Filistin Araştırma Vakfı'nca düzenlenen bir keşif çalışmasında yer alır. Arkeolojik faaliyetler adı altında Yüzbaşı S. F. Newcombe'la birlikte Süveyş'in doğusunda, Osmanlı sınırında yer alan Sina'nın kuzey kesimine gider. Amacı Gazze ile Akabe arasındaki bölgenin haritasını çıkarmaktır. İngiliz istihbaratı yakın bir gelecekte bu bölgenin büyük bir stratejik önem kazanacağını bilmektedir.

Lawrens I. Dünya Savaşı başladığında Ortadoğu'da İngiliz ordusunda Yüzbaşı olarak görev alır. Yarbay Thomas Edward Lawrens Britanyalı bir arkeolog, askeri stratejist, casus ve yazardır. Lawrens ilk olarak Kahire'de İngiliz Askeri Haberalma Servisi'nde görev alır. Arap halkı ile kurduğu sıcak ilişki nedeniyle Ekim 1916'da Arap milli hareketlerini rapor etmesi için Arabistan'a görevlendirilir. Burada I. Dünya Savaşı'nda 1916-1918 yılları arasında Osmanlı Devletine karşı Arabistan'da Arap ayaklanmasını İngiltere irtibat subayı olarak yönlendirir. Arabistan'da Şerif Hüseyin ve Hüseyin'in oğullarıyla birlikte Araplardan oluşturdukları kuvvetlerle Osmanlı Devletine karşı düzensiz mücadelelere girer. Abdülaziz bin Sü'ud'a, İngiltere'den külliyetli miktarda para, silah, cephane, teçhizat ve levazım malzemesi sağlar. Hicaz demiryolu hattının kesilmesi, Medine'den Osmanlı askerlerinin çıkartılması, Akabe ve Şam'ın işgalinde büyük rol oynar. I. Dünya Savaşı sonlarında İngiltere ile Şerif Hüseyin arasında arabuluculuk yaparak İngil-

tere'ye bağımsız bir Arap devletinin İngiltere'ye bağı kalacağını ve İngiltere'nin yararına olacağını rapor eder ve bu faaliyetlerinde başarı sağlar.²⁶

İngiltere yalnızca Suriye'ye değil, Hicaz'a da büyük önem verir, zira Müslümanlar için çok kutsal sayılan Mekke ve Medine kentleri Hicaz'dadır. Fakat Osmanlı'nın Fahreddin Paşa komutasında İngilizlere karşı müdafaa ettiği Hicaz'da Şerif Hüseyin İngilizlerle 1915 yılında gizli bir anlaşma yapar. Buna göre yılda 400 bin İngiliz Sterlini karşılığında Hicaz, İngiliz himayesine girecektir.

Ekim 1916'da Lawrence Kahire'den ayrılıp İngiliz diplomat Sir Ronald Storrs'ın Arabistan gezisine katılır. Burada Şerif Hüseyin'in oğulları Abdullah ve Faysal'la görüşür. Bu gelişmeler, Lawrence'ın hem bölgedeki Arap şehirlerine hem de İngiliz hükümetine karşı kendini göstermesi için iyi bir fırsattır. Lawrence Kahire'ye dönüşünde üstlerine, ayaklanma çabalarını silah ve altın yardımıyla desteklemeyi ve muhalif şeyhlerin Arap bağımsızlığı özlemlerinden yararlanarak bu ayaklanmayı, İngilizlerin genel askeri stratejisiyle birleştirmeyi öngören bir plan sunar. Kahire'deki İngiliz İstihbarat Müdürü ve Arap Bürosü'nün kurucusu Albay Gilbert Clayton ile diplomat Sir Ronald Storrs bu planı onaylarlar. Bu amaçla Lawrence Faysal'ın ordusuna katılır. Arap isyanının şefi Emir Faysal, Bedevi kabilelerinin şefleriyle kurulmakta olan düzenli Arap ordusu arasındaki irtibat görevini Lawrence'a verir.²⁷

I. Dünya Savaşı devam ederken Balkan Savaşlarındaki gibi bir anlaşmazlığın ortaya çıkmaması nedeniyle Reval Paylaşım Projesi²⁸ biraz daha geliştirilerek İstanbul ve Londra²⁹ antlaşmaları ve nihayet 1916 yılında Sykes- Picot Paylaşım Projesi³⁰ İtilaf Devletleri'nce gerçekleştirilir. İngiltere'nin Arap topraklarına sahip olabilmek için Arap Milliyetçiliğini yaymak

²⁶ Thomas Edward Lawrens, Kişisel Notları, 26 Kasım 1916, Arap Bülteni, MacMahon'un, 24 Ekim 1915 Tarihli Mektubu, From World War I Document Archive, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/mirror02_01.shtml.

²⁷ Thomas Edward Lawrence'in 27 Makalesi, Arap Bülteni, 20 Ağustos 1917, From World War I Document Archive, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/mirror02_01.shtml. (25.10.2015).

²⁸ I. Dünya Savaşı öncesinde büyük devletlerin oluşturduğu ittifaklarla Avrupa kamplara ayrılıp siyasal gelişmeler savaşta doğru gittiği sırada Osmanlı topraklarına yönelik plan ve projeler yoğunlaşmıştır. Üçlü İtilaf grubunu oluşturan devletlerden Büyük Britanya Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikola Makedonya'nın ıslahı sorununu görüşme bahanesiyle 6-7 Haziran 1908'de, Reval şehrinde bir araya gelerek Osmanlı topraklarının paylaşımı üzerinde durmuşlardır. Görüşmede Almanya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki etkisi ve Avusturya'nın Balkanlardaki konumu değerlendirilmiş, Boğazların ve Balkanların siyasal geleceğinin kendi çıkarlarına nasıl geliştirilebileceği üzerinde durulmuştur. İşte bu plan doğrultusunda Balkan Savaşları'nda İngiltere ve Fransa sessiz kalmıştır.

²⁹ Londra Anlaşması: İngiltere ve Fransa 26 Nisan 1915'de Londra'da İtalya ile 16 maddeden oluşan bir anlaşma imzalamışlar ve Osmanlı topraklarının paylaşımından pay verilmesi karşılığında İtalya İtilaf Devletleri safına geçmiştir. Bu anlaşmaya göre, Osmanlı Devletinden İtalya'ya geçen 12 Ada ile Trablusgarp'taki İtalyan egemenliği netleşecek, ayrıca Anadolu'nun İtilaf Devletleri tarafından paylaşılması halinde Antalya çevresi İtalya'ya bırakılacaktır.

³⁰ Sykes-Picot Antlaşması, İngiliz Albay Mark Sykes ile Fransız Bakanı Georges Picot arasında 16 Mayıs 1916 tarihinde Leningrat'da Osmanlı Devletinin paylaşılmasını öngören bir antlaşmadır; Necati Çetinkaya, Çağlar Öncesinden Günümüze Doğu Anadolu, ABO ajansı, İstanbul 2000, s. 390; Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya, C.I, MEB Yayını, İstanbul 1991, s. 153-154.

amacıyla gönderdiği ajan Lawrence³¹ görevinde 1916'dan sonra başarısız olunca, Sir Hugh Bell'in kızı Gertrude Bell Kahire'de aynı işte görevlendirilir ve Lawrence'ın emrine verilir. Lawrence ve Bell'in yaptıkları çalışmalar sonucunda Arap Milliyetçiliği oluşmaya başlar. Bilindiği gibi savaş sonrasında Irak'ta İngiltere Mandaterliği kurulur ve Hicaz Kralı Hüseyin'in oğlu Şeyh Faysal Irak Kralı olur. Böylece Irak'taki petrol imtiyazı İngiltere'ye geçer. Daha önce Irak'ta yapılan çalışmalarda Harwood adlı bir rahip petrolü bulmuş ve tüm imtiyaz haklarını eline geçirmiştir. İngiliz gizli servisi bu rahipten bir şekilde petrolün imtiyaz haklarını almayı başarır.³²

Osmanlı Devletine karşı Arap isyancılarını oluşturan, isyancılara silah ve para sağlayan Lawrence, 1916-1918 yılları arasında Şam'da düzenlenen faaliyetlerin en önemli kişisi konumuna gelir. Lawrence'ın bölgede devamlı olarak "Büyük Arabistan Krallığı" anlatımları, dağıtılan İngiliz altınları, Arap emirlerini kendine çekmeye yeter. Hicaz Demiryolu'na zarar vermek üzere, bedevi kabilelerinden kurulu düzensiz birlikleri yöneten Lawrence köprüleri, istasyonları tahrip eder. Şam'dan Medine'ye giden trenlere saldırılar düzenler. Böylece Osmanlı takviye birliklerinin ayaklanmayı bastırmasını engeller.

Lawrence Kasım ayında Kahire'ye geri döner. İngiliz yetkilileri ayaklanan Şerife silah ve altın yardımı yapmaya ve Türklerden memnun olmayan şeyhleri bağımsızlık emellerinde genel bir askeri stratejinin çerçevesi içinde birleştirmeyi önererek bu işi kendisinin yapabileceğini iletir. Ancak Kahire'deki İngiliz İstihbaratı'nın başında bulunan General Clayton kendisinden derhal Arabistan'a dönmesini ister. Lawrence Arabistan'a dönünce irtibat subayı olarak Faysal'ın ordularına katılır.³³

Lawrens 15 Temmuz 1918'de V. W. Richards'a gönderdiği yazıda kökünden şiddetle koparılarak kendisine oldukça büyük görünen bir görevin derinliklerine atıldığını, dolayısıyla her şeyin kendisine hayali görüldüğünü kabullendiğini belirtir. Burada Lawrens görevinin Türkiye'ye karşı bir Arap isyanını tahrik etmek olduğunu ve bunun için de Batılı olan dış görünüşümü gizlemek ve az da olsa Araplara benzemek zorunda olduğunu ifade eder. Böylece kendisini bir çeşit yabancı sahne üzerinde, balo giysisi içinde, acayip bir dilde, gece ve gündüz aktörlük yapan birisi olarak gördü-

³¹ Yarbay Thomas Edward Lawrence (1888 Galler -1935 İngiltere),Britanyalı arkeolog, askeri stratejist, casus ve yazar. Profesyonel olarak T.E. Lawrence veya T.E. Shaw isimlerini kullanmıştır. I.Dünya Savaşı içinde 1916-1918yıllarında Osmanlı Devletine karşı yürütülen Arap isyanında, Birleşik Krallık irtibat subayı olarak almış ve bu görevi nedeniyle Arabistanlı Lawrens olarak tanınmıştır; Raif Karadağ,Petrol Fırtınası, Emre Yay., İstanbul 2007 ,s. 90; Naci Serez, Lawrence ve Arap İsyanı, Arkin Kitabevi, 1965, İstanbul, s. 21-22; Willy Bourgeois, Lawrence, Çev. N.Kuruoğlu, Rektur Kitap Servisi, 1967, İstanbul, s. 147; Cemal Kutay, Lawrens'e Karşı Kuşçubaşı, Tarih Yay. Müessesesi, İstanbul 1965, s. 11.

³² Kazım Karabekir, *Cihan Harbi'ne Neden Girdik, Nasıl Girdik ve Nasıl İdare Ettik*, C. I, İstanbul 1937, s. 91.

³³ David Gamet, *age.*, s. 210.

ğünü ve rolünü iyi oynamadığı takdirde, başını yitirebileceğini anladığından bahseder. Lawrence darbeyi indirdiği vakit, kazanacağına veya kaybedeceğine kendini bir türlü inandıramadığını, her şeyin bir oyun gibi geldiğini ve kişinin, kendi hayallerine inanmadığını söyleyerek başarıdan emin olmadığını belirtir.³⁴

Şerif Hüseyin, 28 Ağustos 1918'de Mısır'daki İngiliz temsilcisi Sir Reginald Wingate'e Mekke'den gönderdiği bir mektupta, kendisinin asıl amacının Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla çöküntü tehlikesi geçiren İslam'ın siyasi durumunu korumak olduğunu, bu amaçta kendi ayaklanmasını ve İngiliz yönetiminin desteğini, ancak bunun pratik olarak gerçekleşmesiyle haklı gösterebileceğini vurgular. Meydana gelen yeni durumdan dolayı, kendisinin gelecekteki başarısı için "gerekli koşullar" olarak nitelendirdiği durumu İngiliz yönetiminin ne dereceye kadar desteklediğini öğrenmek ister. İngiliz yönetimiyle yapmış olduğu resmi anlaşmada kendine göre koşullarını öne sürer ve bu koşullarda büyük ölçüde değişiklikler yapılmasının, kendisini Arap akımından çekilmek zorunda bırakacağını söyler. Ayrıca savaş sonunda Arapların alın yazısının bir barış konferansınca değil de İngiliz yönetimince bir karara bağlanması umudunu dile getirir.³⁵

Lawrens bu durumu mektubunda Şerif Hüseyin'in, son derece duygusal olan ve inandıkları şeylere sezgisel olarak kendilerini kaptırıpveren Araplara, iyi kalpli ve kendilerine yetebilecek kaynakları olduğuna inandırmakta gerçekten büyük başarı gösterdiğini anlatır. İlaveten Ardından kendileriyle işbirliğine girerek, doktrinini ve düşlerini silahlarıyla ve paralarıyla gerçekleştirebileceğine inandırdığını, Kabilelerin, bağımsız bir Arap Devleti kurulacağına ve kendilerinin de bu devletin yönetimine katılacağına inandırılmış olduklarını belirtir.³⁶

24 Eylül 1917 tarihinde Lawrens Akabe'den bir dostuna gönderdiği mektupta şöyle der: "... Türklerin bu biçimde hiç durmadan öldürülmeleri korkunçtur. Sonlara doğru saldırdığınız vakit, onları param parça olarak her yanda buluyorsunuz ve birçoğunun hâlâ canlı olduklarını görüyorsunuz. Daha önce onların yüzlercesini halletmiş olduğunuzu ve yapabilirseniz yüzlercesini daha halletmek zorunda olduğunuzu anlıyorsunuz."³⁷ Lawrence bir lale bahçesinden daha parlak olarak nitelendirdiği ve çöllerin genç binicileri arasından seçilmiş, Arap aşiretlerine mensup kişilerden oluşan muhafızlarıyla hareket ederek, "çulğınlar gibi süreriz ve Bedevilerimizle birlikte, habersiz Türklerin üzerlerine çullandır, onları yığınlar halinde tahrip ederiz... tüm hareket çok kanlı ve çirkindir.

³⁴ David Gamet, age., s. 244.

³⁵ İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgeleri: FO 371/3384/171983

³⁶ Thomas Edward, Lawrence, *Bilgeliğin Yedi Direği*, Çev. Yusuf Kaplan, Rey Yay., Kayseri 1991, s. 136.

³⁷ David Gamet, age., s. 238.

*Hazırlığı ve geziyi severim, ama fiziki olarak çarpışmaktan tiksinirim..." demektir.*³⁸

Lawrence 1918 yılı Ekim ayında İngiltere'ye dönmek üzere yola çıkar, ama hareket etmeden önce 4 Ekim tarihinde Binbaşı R. H. Scott'a Kahire'den gönderdiği mektupta içinde buldukları durumun oldukça acayip olduğunu, Ortadoğu'da tarihin seyrini değiştirdiklerine inandığını, büyük devletlerin Araplara yaşamlarını sürdürmeye nasıl izin vereceklerini merak ettiğini yazar.³⁹

Lawrence savaş sonundaki gelişmelerle ilgili olarak kazandıkları başarı sonunda yeni dünya doğunca, eski adamlar yine meydana çıkarak, zaferlerini ellerinden aldıklarını ve onu, yeniden, bildikleri eski dünyanın biçimine soktuklarını ifade eder. Yeni bir ulus yapmak; dünyaya, yitirilen bir etkiyi geri getirmek; Sami'lerden oluşan 20 milyonluk kitleye, ulusal düşünceleri adına, esinlenmiş bir hayalhane kurmaları için temel sağlamak amacını güttüğünü belirtir. Böyle yüksek bir amaç, onların akıllarında var olan asalete başvurduğunu ve onları, olaylarda cömert bir rol oynamaya zorladığını, ama kazandıkları zaman, Irak'taki İngiliz petrol imtiyazlarının kuşkulu bir duruma girdiği ve Levant'taki Fransız sömürge çıkarlarının tahrip edilme özüyle kendisinin itham edildiğini ve bütün bunlardan üzüntü duyduğunu yazar.⁴⁰

Lawrence 8 Eylül 1919'da The Times adlı İngiliz gazetesine bir mektup gönderir, ama bunun bir bölümü yazı işleri müdürünce metinden çıkarılır. Mektubun geriye kalan kısmı 11 Eylülde yayınlanır. Yazı işleri müdürü M. Steed'in anlattığına göre, metinden çıkarılan pasajda Lawrence İngiliz yönetiminin Araplara vermiş olduğu söze sadık kalacağına inandırılmış olduğunu ve Arapları bu inançtan ötürü kıskırttığını açıklamaktadır. Tüm yaptıklarından üzüntü duyduğunu, çünkü Araplara vermeye yetki aldığı sözü, İngiliz yönetiminin şimdi yerine getirmek istediğinde olmadığını, Araplara ve İngiliz kamuoyuna duyurmak arzusunu dile getirdiği yazılıdır.⁴¹

Lawrence, 1920 yılı Temmuz ayında The Times gazetesine gönderdiği bir yazıda, o hafta Avam Kamarasında Ortadoğu'ya ilişkin olarak yapılan görüşmeler sırasında, kıdemli milletvekillerinden birinin Irak'taki Arapların, iyi niyetli İngiliz güdümüne karşın ayaklanarak silaha sarılmalarına şaşıtığını ifade eder. Lawrence Arapların Türk yönetimi oldukça kötü olduğu için değil, bağımsızlık istedikleri için Türklere karşı savaş sırasında ayaklandıklarını söyler. Araplar efendilerini değiştirmek, İngiliz uyruğu veya

³⁸ David Gamet, *age.*, s. 246.

³⁹ David Gamet, *age.*, 258.

⁴⁰ David Gamet, *age.*, 261-303.

⁴¹ David Gamet, *age.*, 294 ve 307-308.

Fransız vatandaşı olmak için değil, kendi haklarını kazanmak için yaşamlarını savaşta tehlikeye koyduklarını, iki yıldan sonra sabırlarının tükenmiş olmasına şaşmamak gerektiğini, kurdukları yönetimin bir İngiliz yönetimi olduğunu ve İngiliz dilinde yürütüldüğünü anlatır. Bu yönetimi çalıştıran 450 İngiliz yönetici olduğunu, onların arasında Irak'ta tek bir sorumlu olmadığını, halbuki Türklerin zamanında hükümet hizmetinde bulunanların yüzde 70'i yerel kişilerden oluştuğuna değinir. Oradaki 80 000 kişilik İngiliz ordusunun, hudutları korumakla değil, polis görevi yapmakla uğraştığını, halkı, baskı altında tuttuğunu ifade eder. Türklerin günlerinde Mezopotamya'daki iki ordunun yüzde 60'ını Arap subayları ve yüzde 95'ini öteki rütbelerdeki Arapların oluşturduğunu yazar.⁴²

Lawrence 22 Ağustos 1920 tarihli The Sunday Times gazetesine İngilizlerin söyledikleriyle yaptıkları arasında kınanacak bir çelişme bulunduğunu açıklar. Ona göre İngilizler, Türkiye'yi yenilgiye uğratmak, Arapları Türk yönetiminin zorbalığından kurtarmak ve o ülkenin buğday ve petrol kaynaklarını dünyaya sağlamak amaçlarıyla Mezopotamya'ya gittiklerini söylemişlerdir. Bu amaçlar uğruna yaklaşık bir milyon insan ve yüz milyon Sterlin tutarında para harcamışlardır. Lawrence yazısında kendi yönetimlerinin eski Türk sisteminden de kötü olduğunu, Türklerin barışı korumak amacıyla askerliklerini yapan yerel erlerden 14 000 kişilik bir güç buldurmuş olduklarını ve yılda ortalama 200 Arap halkın öldüğünü, kendilerinin ise orada 90 000 kişilik bir güç, uçaklar, zırhlı arabalar, ganbotlar ve zırhlı trenler bulduklarını yazar. O yazın vuku bulan ayaklanmada yaklaşık 10 000 Arap'ı öldürdüklerini... Bağdat'taki hükümet, ayaklanma olarak nitelendirdiği siyasi suçlardan ötürü o kentte Arapları astığını, Arapların kendilerine karşı asi olmadıklarını belirtir. Buradaki halkın İsmen hâlâ Türk uyruğu olduklarını ve ismen kendileriyle savaş durumunda olduklarını, hatta o yaz 10 000 köylünün öldürülmesinin buğday, pamuk ve petrol istihsalini ne dereceye kadar kösteklediğinin sorulması gerektiğini söyler. Lawrence kendi yöneticilerinden başka kimseye yarar getirmeyen bir çeşit sömürge idaresi adına milyonlarca Sterlinin, binlerce İmparatorluk askerinin ve on binlerce Arap'ın feda edilmelerine daha ne kadar izin vereceklerini adeta sorgulamaktadır.⁴³

I. Dünya Savaşı esnasında Britanya, Fransa ve Rusya arasında imzalanan Sykes-Picot gizli anlaşması, Ortadoğu'da nüfuz alanlarının paylaşılmasını öngörür. Bu anlaşmanın Filistin'e ilişkin maddesinde Rusya ile istişarede bulunularak bu bölgede uluslararası bir yönetim kurulmasının-

⁴² David Gamet, *age.*, 294 ve 307-308.

⁴³ David Gamet, *age.*, 294 ve 316-317.

dan bahsedilir. Araplar bu anlaşmayı Hüseyin-McMahon yazışmalarına bir ihanet olarak görürler.

C.AMERİKA DEVLET BAŞKANI WİLSON'UN ALMANYA'YI PROTESTO MEKTUBU

Alman Bahriye Bakanı 4 Şubat 1915 tarihli bildirgesi ile denizlerde Alman denizaltılarının serbest dolaşımını ilan eder. Böylece Almanya, İngiltere'nin tüm sularında ticari gemi trafiğini yasaklar. Almanya özellikle Manş Denizi dâhil Büyük Britanya ve İrlanda çevresindeki tüm karasuları Almanya savaş bölgesi ilan eder. 18 Şubat tarihinden itibaren bu karasularında hareket eden her ticari gemiyi ne taşıdığı ile ilgili kontrol etmek mümkün olamayacağı için savaş bölgesi sayılarak imha edileceğini açıklar. Tarafsız ülke gemileri de savaş sularında aynı tehlikeye maruz kalacaktır, zira bunların İngiliz bayrağı çekerek silah ve mühimmat taşıdığı tespit edilmiştir. Navigasyon Shetlands'ın kuzeyindeki, Kuzey Denizi'nin doğu kesimlerinde ve Hollanda kıyıları boyunca en az otuz deniz mili genişliğinde bir bölgeye tehlikeye maruz değildir.⁴⁴

Almanya Bahriye Bakanlığı'nun bu bildirisine karşı Amerika Devlet Başkanı Woodrow Wilson Almanya'ya 10 Şubat 1915 tarihli ilk protesto bildirisini yayınlar. Wilson bu bildiride Almanya'nın yaptığının yanlış bir uyulama olduğunu, uluslararası hukuk ve denizcilik kurallarına uymadığını, Amerika'nın savaşa dahil olmadığını ve tarafsız olduğunu, bu nedenle sivil gemilerin ticaret ve seyahatinin engellenemeyeceğini, bu gemilerin hukuk dışı yük taşımadıklarını belirterek Almanya'yı açık bir şekilde protesto eder.

İngiliz Cunard Lines şirketine ait olan RMS Lusitania adlı gemi 7 Haziran 1907'de suya indirilmiştir. Liverpool- New York arasında çalışan Mauretania gemisi yapılıncaya kadar bu en büyük gemidir. Lusitania gemisi, I. Dünya Savaşı'nın başladığı ilk günlerde New York'tan Liverpool'a bir sefer yapar. Ama İngiliz Büyükelçiliğinin uyarısı üzerine bir gün gecikmeyle 5 Ağustos 1914 günü gece ışısız yol alarak 11 Ağustos günü hiçbir sorunla karşılaşmadan Liverpool'a varır. Lusitania ve ondan biraz daha büyük olan ikizi Mauretania, İngiliz İmparatorluğu Deniz Kuvvetleri'nin yedek gemileri olarak listelere girmiş ve gayri nizami savaş gemileri sayılmışlardır, çünkü kanunsuz olarak cephaneye taşımaktadırlar. Bu durum büyük bir sorundur. Lusitania buna rağmen Atlantik'in iki arasında çalışan tek büyük sivil yolcu gemisi olarak duyurulur.⁴⁵

⁴⁴ Sir Julian S. Corbett, *Deniz Harekâtı*, Tercüme *Reichsanzeiger*, 4 Şubat 1915, s. 260-261.

⁴⁵ Justus D. Doenecke, "Nothing Less Than War. A New History of America's Entry into World War I." Kentucky 2011.

Gemi Amerika ve İngiltere arasında hem harp öncesi hem de harp sırasında defalarca yolculuk yapar. 1 Mayıs 1915 tarihinde 12.20'de New York'tan 1367 erkek, 463 kadın, 129 çocuk toplam 258 yolcu ve 701 personel ile Liverpool'a doğru yola çıkar. Ambarlarında 8200 sandık savaş malzemesi ve cephane taşır. 6 Mayıs 1915 günü akşamı Lusitania Britanya adalarının savaş bölgesi sayılan deniz sahasına girdiğinde, gemide belirgin bir gerginlik yaşanır. Gemi, 6 ve 7 Mayıs günleri Krallık Deniz Kuvvetleri karargâhından birçok kez Alman denizaltı uyarısı alır. 6 Mayıs günü Cabe Clear adası yakınlığında saat 13'de bir Alman denizaltısı görülür. 7 Mayıs günü SM U 20 tipi bir Alman denizaltısından 13.40'da bir torpido atılır. Gemi, iki patlamanın ardından batmaya başlar. Yardıma yetişen gemiler olmasına rağmen 1198 kişi (aralarında 128 Amerikalı) hayatını kaybeder. Bu olay Amerika'nın Almanya'ya karşı savaşa girmesinde önemli bir rol oynar. Almanlar, Lusitania gemisinin batırılmasından sonra savaş planlarını değiştirerek sınırsız-sorumsuz denizaltı savaşının alanını daraltır.

Wilson, Almanya'ya 13 Mayıs 1915 tarihinde, Almanya'nın Lusitania transatlantiğini batırması nedeniyle bir nota bildirisi daha yayınladı.⁴⁶ Amerikan Dışişleri Bakanı William Jennings Bryan'ın yayınladığı ve altında Wilson'un imzası bulunan notada ABD ve Prusya Krallığı arasında 1828 yılında yapılan anlaşmaya Almanya'nın uymadığı ve tarafsız bir gemiyi batırdığı yer alır. Ayrıca bu geminin yanlışlıkla batırılması ve bu kadar insanın ölümünün haklı veya haksız hiçbir bahanesinin olamayacağı, tazminat tekliflerinin ve iyi niyet gösterilerinin hiçbir anlam taşımayacağı belirtilir. Burada esas olan savaşa katılmayan tarafsız ülkelerin savaşa katılan ülkelere aynı tutulmuş olmasıdır. Bu açıklamalardan sonra Almanya set bir şekilde uyarılmıştır.

Geminin mühürlenmiş deposunda, on küsur ton ağırlığında 8200 sandık dolusu, her türden savaş mühimmatı bulunmaktadır. Savaşa lojistik destek verenler, esasen Amerikan silah tüccarları ve Wall Street bankerleri olduğu için, Amerikan Hükümeti'nin Alman uyarılarına reaksiyonu, oldukça yumuşaktır. Amerikan Hükümeti İngiltere ve müttefiklerine sempati duyar, ama tarafsız kalmaya özen gösterir. Wilson Almanya'ya savaş açmak istemese de bu güçlerin baskısı sonucu ABD, 6 Nisan 1917'de Almanya'ya savaş ilan eder.

Wilson 21 Temmuz 1915 tarihinde Almanya'ya bir protesto bildirisi daha yayınladı. Buna göre Almanya'nın yaptığı, ABD Hükümeti deniz savaşla-

⁴⁶ Amerika Birleşik Devletleri, *Amerika Birleşik Devletleri Dış İlişkiler*, Washington, DC, 1915, Ek, s. 393 ff. Cunard gemisi, *Lusitania* bir Alman denizaltısı tarafından batırıldı Mayıs 7, 1915, From World War I Document Archive, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/mirror02_01.shtml. (26.11.2015).

rının yardımı için üretilmiş, dünya milletlerinin sahip olmadığı, kendilerinin sahip olduğu, uluslararası hukuk kurallarında yer almayan bir savaştır. ABD bu tür savaş vasıtası, savaş veya savaş durumlarındaki radikal değişiklikler ve saldırı metodu ile oluşturulmuş olan alışılmamış şartların kesinlikle karşısındadır. ABD denizde savaşın bu yeni ve beklenmedik yönlerine makul bir miktarda katkıda bulunmaya hazırdır, ama şartların sadece modifiyesinden dolayı kendi halkı üzerinde Almanların her defasında gerekli ve temel hakkı olacağı kabul edilemez.

Savaş zamanında tarafsız devletlerin hakları ilkelere dayanır, amaçsızlığa değil ve bu ilkeler değiştirilemez. Bu savaşı katılan ülkelerin yeni durumlarına uygun bir usul bulmaları görev ve yükümlüğüdür.

Son iki ay içinde böyle denizaltıların operasyonlar düzenlenmesinin, mümkün ve sürdürülebilir olarak yaşanan olaylar bunu açıkça gösterdi. Alman donamasının faaliyetlerinin kabul görmüş savaş sınırları içerisinde yürütülen savaşın, kabul edilen metotlarıyla esaslı bir uyumu içinde karakterize edilmesi gibi. Bütün dünya Alman donanma komutanı tarafından bu olasılığın artarak devam eden gösterisine ilgi ve artan memnuniyeti ile izlemiştir. Suçun başlıca nedenlerini kaldırmak ancak denizaltı saldırılarının eleştirilmesi ve uyanışın sağlanması sayesinde mümkün olacaktır. Alman imparatorluğunun kanun dışı yaptığı uygulamaları asla kabul edilmez ve onların sadece kendi faaliyetleri ile ilgili kendilerini savunma hakları vardır.

Wilson Alman denizaltılarının Alman karasuları ve uluslararası sularda Avrupa kıtasına gelen askeri ve sivil gemileri rahatsız etmeleri rotalarını değiştirmeleri, onlara ateş etmelerinin uluslararası deniz kurallarına aykırı olduğunu anlatır. Ayrıca Almanya'nın kendisini koruması en temel hakkı olduğu, yeni icat ettikleri ve ürettikleri denizaltılar oldukça önemlidir ve diğer ülkeler bu imkâna sahip değildir. Bu durum Almanya'ya bu kapasitesini kanunsuzca savaşa katılmayan ülkelerin gemilerine ateş hakkı tanımaz. Almanya bu konuda çok daha dikkatli olmalı ve uluslararası kurallara uyması gerekir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri savaşa dâhil olmadığından Amerikan gemilerinin rahatsız edilmemesi ile ilgili bir uyarıdır.

SONUÇ

Dünya tarihinde şimdiye kadar görülmemiş büyüklükte, katılımı, coğrafyada cereyan eden ve büyük kayıplar verilen savaş literatüre I. Dünya Savaşı olarak geçmiştir. Bu savaşa Osmanlı Devleti de katılmıştır. Savaşın dünya tarihini etkileyen cephelerinden biri Çanakkale'dir. Çanakkale Cephesi'nde kara savaşları verilirken İngiliz, Fransız askerlerinin yanı sıra İngiliz-

tere ve Fransa sömürgelerinden toplanan askerler ile Anzak askerleri de katılmıştır. İtilaf Devletleri Genel Komutanı İngiliz Sir Ian Hamilton komutasında Anzak çıkartmasının ne şartlarda yapıldığı, zorlukları, coğrafyanın şartları, Türk askerlerinin cesareti, vücutlarını siper yapışları, müthiş destanlaşan mücadelesi, Türk komutanların başarıları hem Hamilton'un hem de İngiltere Savaş Bakanı Kitchener'in raporlarından anlaşılmaktadır. Kitchener ve Hamilton'un raporları Türk askerinin Çanakkale'de ne denli bir savaş mücadelesi verdiği ve kazandığı başarıyı en sarih biçimde ortaya koymaktadır. Savaş muhabiri Barlett'in mektupları ise İtilaf Devletleri'nin savaş sırasında yaptıkları yanlış stratejileri ve bunun sonucunda yenildiklerini açıklamaktadır.

Çanakkale Cephesinde Türklerin savaşı kazanması, İtilaf Devletleri'nin moralini bozarken İttifak Devletleri'nin moralini yükseltmiştir. Bulgaristan Osmanlı Devleti tarafında savaşa dâhil olmuştur. İtilaf Devletleri Rusya'ya gerekli olan silah ve mühimmat yardımını yapamamış, Rusya'dan İtilaf Devletleri'ne buğday ikmalini sağlanamamıştır. Böylece Rusya'da Çarlık yönetimine karşı isyan ve ihtilal hareketi başlamış, Çarlık yıkılmış, Bolşevikler ise savaştan geri çekilerek Osmanlı Devleti ile Brest Litovks Antlaşması ile savaşı sonlandırmış, Doğu Anadolu'da işgal ettiği yerlerden geri çekilmiştir. Savaş planlanandan daha uzun sürmüş ve İtilaf Devletleri yiyecek, silah ve mühimmat bakımından zorlanmaya başlamıştır. İtilaf Devletleri'nin Müslüman sömürgelerinde Osmanlı Devletine karşı destek başlarken, bağlı oldukları ülkeye karşı isyan hareketleri başlamıştır.

Çanakkale Kara Savaşları sırasında her iki tarafta yaşanan örnek davranışlar, insanüstü savaş taktikleri, zor şartlarda kazanılan mücadeleler daha sonraki dönemlerde marş, şiir, destan, roman ve filmlere konu olmuştur. Bu savaş dünya tarihini değiştirirken Türklerin kendi vatanında haklı mücadelesini de tüm dünyaya göstermiştir. Savaşta 19. Tümen komutanı Mustafa Kemal büyük başarılar kazanmış, savaş sonrasında adı artık Anafartalar Kahramanı olarak anılmaya başlamıştır. Mustafa Kemal'in adı İstanbul ve Anadolu'da duyulmuş, savaş sonrasında başlatılan Milli Mücadele'de kendisine büyük bir güven duyulmuştur. Halk ve Ordu O'nun etrafında kenetlenerek Milli Mücadele'yi kazanılmış, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sağlanmıştır.

I. Dünya Savaşı öncesi büyük devletlerin yürüttükleri Osmanlı Devletini parçalama projeleri içerisinde yer alan Ortadoğu topraklar da maalesef savaş sonunda Osmanlı Devletinin elinden çıkmıştır. 20.Yüzyılın başlarında petrolün önem kazanmaya başlaması ile İngiltere ve Almanya Ortadoğu petrol bölgelerine olan ilgilerini ortaya koymuşlardır. Savaş 1908 yılında planlanan Reval Paylaşım Projesi'ne göre yürütülmüştür. Osmanlı Devleti

savaşa girince doğal olarak İngiltere'ye gün doğmuş ve plan uygulama geçmiştir. Arap halkı yüzyıllardan beri Osmanlı hâkimiyeti altında barış, huzur, adalet bulmuştur. Bedevi liderleri ekonomik olarak daima Osmanlı Devleti tarafından desteklenmiştir. Mekke Emiri Şerif Hüseyin bölgeyi yönetmek üzere Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilmiştir. Bunlara inana Arap halkının İngilizlerle nasıl işbirliği içerisinde oldukları, İngilizlerden nasıl yararlandıkları, Osmanlı Ordusu'na karşı nasıl isyan ederek savaştıkları ve savaş sonunda kendilerine hangi vaatlerin verildiği Şerif Hüseyin ile İngiltere bölge valisi McMahon arasındaki yazışmalardan açıkça görülmektedir. Yine Lawrens'in mektup ve notlarından Arap halkının nasıl kandırıldığı görülmektedir.

1517 yılından beri Osmanlı Devletinin idaresinde yer alan Mısır, Orta-doğu ve Arabistan Yarımadası yüzyıllarca barış içerisinde, yokluk çekmeden, Osmanlı Adaleti ve koruması içinde yer almıştır. Süveyş Kanalı Projesi ile Fransız ve İngilizlerin yöreye olan ilgisi ulaşım ve Hindistan sömürgeleri bakımından önem kazanırken petrolün dünyada önem kazanmaya başlamasıyla bu ülkelere Almanya'da eklenmiştir. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı başlayınca yöreye gelen İngiliz askerleriyle cephelerde savaşmaya başlarken aynı zamanda Arap şeyhleri arsında Lawrens, Bell ve diğer ajanları ile bol miktarda para, altın ve hediye dağıtırken, ayrıca kendilerine bağımsız bir Arap Devleti kurma sözü verilmiştir. Bunun karşılığında yüzyıllarca kendilerine sahip çıkan Osmanlı Devletine isyan edecekler, Türk askerlerine karşı ateş açarak, yolları, ikmalleri önlenecek ve savaşın kaybedilmesine yardımcı olacaklardır. Ancak bütün bunlara rağmen Arap halkı, savaş sırasında Osmanlı Devletine isyan etmemeli ve Türk ordusuna karşı savaşmamalı, Osmanlı Devletinin düşmanı İngilizlere güvenmemeliydi.

Bu çalışmada bir başka konu ise I. Dünya Savaşı'nın yine sonucunda önem taşıyan Alman denizaltılarının denizlerdeki mücadelesi tarafsız olan fakat sivil gemilerle silah ve mühimmat taşıyan Amerikan gemilerini torpillemesidir. Bu ABD Başkanı Wilson Almanya'ya yayınladığı protesto bildiri ve notalarından anlaşılmaktadır. I. Dünya Savaşı'nın planlanandan daha uzun sürmesi Rusya'nın savaştan çekilmesi, Osmanlı Devletinin Çanakkale Cephesi'nde destanlaşan bir zafer kazanması nedeniyle İtilaf Devletleri oldukça zor durumda kalmış, savaşı zor şartlarda sürdürürken ABD'den sivil gemilerle önemli miktarda yardım gelmeye başlamıştır. İşte bu durum savaşın gidişatını değiştirecek olmasından kaygılanarak denizaltılarla Almanlar tarafından engellenmeye çalışılmış, ama başarılı olunamamıştır. Almanya bu durumda korku salabilmek amacıyla rastgele sivil gemilere ateş açılmaya başlanmış ve bunun bir örneğini de Lusitania adlı transatlantiğin Alman denizaltıları tarafından torpilleyerek batırılmasıdır. Bu durumu savaş

nedeni olarak sayan Amerika I. Dünya Savaşı'na dâhil olmuş ve savaşın kaderi değişmiştir. Birden bire bol miktarda gıda, yiyecek, savaş malzemesi, mühimmat ve asker Avrupa'ya gelir. İtilaf Devletleri yanında ABD'nin savaşa girmesi doğal olarak Almanya'nın cephelerde direnme ve savaşma gücünü kırmış, Alman cepheleri çökmeye başlamıştır. ABD Başkanı Wilson 8 Ocak 1918 tarihinde bir dizi ilke yayınlamış ve bu ilkeler Osmanlı Devletini yakından etkilemiştir. Kısacası ABD'nin savaşa girmesi savaşın gidişatını ve kaderini etkilemiştir.

Sonuç olarak bu çalışmada I. Dünya Savaşı'nın ve doğal olarak dünya tarihini değiştiren farklı rapor, mektup, not, bildiri ve notalardan seçilenler incelenmiş ve bu belgeler ışığında savaş ile ilgili bilgiler ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

- AHMET CEMAL PASA, *Hatırat*, Arma Yay. İstanbul 1996.
- ALMAN HARİCİYE NEZARETİ, *Alman- Şark Münasebeti Düveliyesinin Safahat-i Maziye ve Hazırası*, Berlin,1917.
- Amerika Birleşik Devletleri, *Amerika Birleşik Devletleri Dış İlişkiler*, Washington, DC, 1915, Ek, s. 393 ff. Cunard gemisi, *Lusitania*, bir Alman denizaltısı tarafından Batırıldı Mayıs 7,1915, From World War I Document Archive, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/mirror02_01.shtml.
- ANTONIUS, George, *The Arab Awakening*, The Story of the Arab National Movement. Front Cover, Capricorn Books, 1946.
- ARMAOĞLU, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türkiye _s Bankası Yay. Ankara 1992.
- ARTHUR, George, Kitchener ve Harp, Çev. Albay Sabit, 60 Numaralı Askeri Mecmua eki, İstanbul 1926.
- A.T.A.S.E. ,Klasör Numara. 533, Dosya nu:52/2085 Fihrist, Hicaz Kumandan Vekilinden Başkumandanlığa 6 Mayıs 1915 tarihli beyanname.
- BESSAM, T.B., *Arap Milliyetçiliği*, Çev. Taşkın Temiz, Yöneliş Yay. İstanbul 1998.
- BOURGEOİS, Willy, Lawrence, Çev. N.Kuruoğlu, Rek-Tur Kitap Servisi, 1967, İstanbul.
- BUINARD, Sir Reader, *Britain and the Middle East. From the Earliest Times to 1950*. London 1951.
- CAN, Bülent Bilmez, *Demiryolundan Petrole Chester Projesi (1908-1923)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
- CORBETT, Sir Julian, S., *Deniz Harekâtı*, Tercüme *Reichsanzeiger* , 4 Şubat 1915.
- ÇETİNKAYA, Necati, *Çağlar Öncesinden Günümüze Doğu Anadolu*, ABO ajans, 2000, İstanbul.
- DAVİSON, Roderic, *Essays in Ottoman and Turkish History, 1774-1923*, University of Texas Press, 1990, U.S.A.
- DOENECKE,Justus D.,*"Nothing Less Than War. A New History of America's Entry into World War I."* , Kentucky 2011.
- EVREN, Güngör, *Demiryolu*, Birsen Yayınevi, İstanbul 1999.
- FO 371/3384/183770, P. I. D.
- FO 371/3384/171983.
- F.O: 371/3048. XC 18ı904. 26 April ı917.
- GAMET, David, The letters of T. E. Latorence of Arabia (Arabistan'ın T. E. Lavvrence'inin mektupları), Londra 1964
- GLUBB, Sir John Bagot, *Britain and the Arabs, A Sudi of Bitty Years 1908 to 1958*, London, 1958.
- Ian Hamiton's Official Report As Minister Of War, 9 AUGUST 1915,Reports on Gallipoli, From World War I Document Archive, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/mirror02_01.shtml.
- India Office Library And Records, Londra: UP&S/181)8200-220.*
- KARADAÇ, Raif, *Petrol Fırtınası*, Emre yayınları,2007,İstanbul.
- KARABEKİR, Kazım, *Cihan Harbi'ne Neden Girdik, Nasıl Girdik ve Nasıl İdare Ettik*, C.I, 1937, İstanbul.

- KODAMAN; Bayram, *Sultan II. Abdulhamit'in Doğu Anadolu Politikası*, 1983, İstanbul.
- KRAL ABDULLAH, *Hatıralar, Hayat Tarihi Mecmuası*, Tercüme Özcan Erektiren, Nr:6, 1970.
- KUTAY,Cemal, *Lawrens'e Karşı Kuşçubaşı*, Tarih Yayınları Müessesesi, 1965, İstanbul.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer: *Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi 1908-1918*, Ankara 1982.
- LACEY,Robert, *The Kingdom (Krallık)*, Londra 1981.
- LARŞER, M.: *Büyük Harbde Türk Harbi*, Terüme. Mehmed Nihad,. C. 3, İstanbul 1927.
- LAWRENS, Thomas Edward, *Kişisel Notları*,26 Kasım 1916, Arap Bülteni, MacMahon'un, 24 Ekim 1915 Tarihli Mektubu, From World War I Document Archive, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/mirror02_01.shtml.
- Thomas Edward Lawrence'in 27 Makalesi,Arap Bülteni, 20 Ağustos 1917, From World War I Document Archive, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/mirror02_01.shtml.
- LAWRENCE, Thomas Edward, *Bilgeliğin Yedi Direği*. Çev. Yusuf Kaplan, Rey Yayıncılık, Kayseri 1991.
- Lord Kitchener's Official Report As Minister Of War, 9 AUGUST 1915,Reports on Gallipoli, From World War I Document Archive, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/mirror02_01.shtml.
- Macmahon'un, 24 EKİM 1915 Tarihli Mektubu, From World War I Document Archive, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/mirror02_01.shtml.
- MARLOWE, John, *Arab Nationalism and British Emperialism*. London 1961.
- Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri, Cilt II, s: 65-66, Belge No: BOA, HR. MA, 1144/55 Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 2005.
- ONUR, Ahmet, *Türk Demiryolları Tarihi (1860-1953)*, T.C. M.S.V. Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 1953,Ankara.
- ÖNSOY, Rifat; *Osmanlı-Alman Ticarî Münasebetleri*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1979.
- SARICA, Murat, *Siyasal Tarih*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1983.
- SEREZ, Naci, *Lawrence ve Arap İsyanı*, Arkın Kitabevi, 1965, İstanbul.
- STEINER,M.J., *Inside Pan-Arabia*, Chicago,1947.
- PRASAD, Yuvaraj Deva: *The Indian Muslims and World War I. A Frase of Disillusionment with British Rule 1914-1918*. New Delhi 1985
- TANSEL, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya*, C.I,MEB Yayını,1991,İstanbul.